

ATATÜRK DÖNEMİ İÇ GÜVENLİK POLİTİKALARI VE TÜRK POLİS TEŞKİLATI

Ali DİKİCİ *

ÖZ

1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte hükümetlerin takip edecekleri politikaların belirlenmesi ve yenileşme ihtiyacı, hemen her kurumda olduğu gibi Türk Emniyet Teşkilatı'nda da kendini hissettirmiştir. Ancak uzun ve yıkıcı bir savaş döneminin ardından yeni bir devletin kurulması ve hedeflenen çağdaşlaşma seviyesine ulaşma sürecinde, Cumhuriyet Hükümetleri Osmanlıdan miras kalan politikaları belli bir süre devam ettirdiler. Milli Mücadeleyi başarıyla sonlandırabilmek için ülkenin iç güvenliğini sağlamanın kaçınılmaz bir olgu olduğunu düşünen Mustafa Kemal, Cumhuriyet döneminde de özellikle inkılapların kökleşmesi ve Cumhuriyetin varlığını sürdürebilmesi için iç güvenliğin öncelikli bir politika olarak ele alınması gerektiğini düşünmüş ve bu yönde politikalar belirlemiştir. Ancak dönemsel şartların zorluğundan dolayı, bu politikaları uygulamaya geçirmekle görevli polisi nitelik ve nicelik olarak arzulanan seviyeye getirme, polisi ilgilendiren mevzuattaki eksiklikleri giderme, polis teşkilatını yeniden yapılandırma, polis eğitimindeki kaliteyi artırma gibi belli başlı konularda odaklanan bu yenileştirme çalışmaları, 30'lu yıllarda gerçekleştirilmeye başlanabilmiştir. Bu çalışmada, 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla iktidara gelen hükümetlerin takip ettikleri iç güvenlik politikaları ile Atatürk'ün emir ve direktifleri doğrultusunda şekillenen bu politikaların Türk Emniyet Teşkilatı'ndaki yansımaları incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Atatürk Dönemi, Emniyet Teşkilatı, Türk Polisi, İç Güvenlik Politikaları.

* Doç. Dr., Emniyet Genel Müdürlüğü, Ankara, alidikici40@yahoo.com.tr

HOMELAND SECURITY POLICIES DURING ATATÜRK ERA AND TURKISH POLICE ORGANIZATION

ABSTRACT

The government policies and modernization efforts, following the foundation of Turkish Republic in 1923, emerged in Turkish Police Organization as in other institutions. Yet, Turkish governments pursued numerous policies the same as Ottoman governments during the modernization period going hand in hand with newly emerged Turkish state after a long and destructive period. Mustafa Kemal considered that homeland security should be provided in order to win the Turkish National War and he also pursued the same policy in early republican period to achieve the reforms and to make the Turkish Republic survive. However he had to postpone reforms regarding police organization including the enhancement of the police from the quantity and quality aspects, to reorganization of the police, increasing the quality of the police training and amending the police legislation until 1930's, due to hard conditions following the war years. In this article, the homeland security policies followed by governments established after the foundation of Turkish Republic in 1923 and the reflections of these policies in the Turkish Police Organization, which are shaped in accordance with the orders and directives of Atatürk, are examined.

Keywords: Atatürk Era, Police Organization, Turkish Police, Homeland Security Policies.

GİRİŞ

Bu makalenin amacı, Cumhuriyet'in ilanından Atatürk'ün ölümüne kadar geçen sürede, Atatürk'ün emir ve direktifleri doğrultusunda şekillenen ve hükümetlerin takip ettikleri iç güvenlik politikaları ile bu politikaların Türk Emniyet Teşkilatı'ndaki yansımalarını incelemektir. Ancak Cumhuriyet dönemi iç güvenlik politikalarını daha iyi değerlendirebilmek için Millî Mücadele döneminde takip edilen iç güvenlik politikalarını da araştırmak gerekmektedir. Bu nedenle makalede sadece cumhuriyet dönemi değil Millî Mücadele dönemi ve yeri geldiğinde Meşrutiyet dönemi iç güvenlik politikalarına da yer verilmiştir. Bu bağlamda iç güvenlik politikaları belirlenirken ve bunlar hayata geçirilirken, Osmanlı'dan miras kalan temel sorunların ve mevcut şartların ne kadar etkin olduğu, suçla mücadele eden güvenlik güçlerinin nasıl bir yapılanma içerisinde olduğu, bu dönemde gerçekleştirilen yasal düzenlemelerin iç güvenlik politikalarının hedeflenen seviyede uygulanması konusunda oynadığı rol ele alınacaktır. Ayrıca, Cumhuriyet Hükümetlerinin, bu politikaları daha rasyonel yürütebilmek için polis teşkilatına yönelik gerçekleştirdiği yeni polis eğitim-öğretim kurumları açma, polisin görev ve yetkilerini, özlük haklarını belirleyen yasal düzenlemelerin yapılması, teşkilatın personel politikaları, polisin nitelik ve nicelik olarak iyileştirilmesi gibi konular ele alınacaktır. Yine inkılâplara karşı gerçekleşen eylemler ve bu dönemde diğer dönemlerden farklı olarak önemli bir sosyal kırılma yaşayan Türk toplumunda ortaya çıkan yeni suç olgularının iç güvenlik politikalarının belirlenmesinde ne kadar etkili olduğu ele alınan diğer hususlar olacaktır. Bu çerçevede iç güvenliğin sağlanmasında askerden çok polisin ön plana çıkarılması, yabancı ülke polis tecrübelerinden istifade edilmesi, kurulan hükümetlerin programlarında yer alan iç güvenlik yaklaşımları gibi hususlar da ayrı başlıklar altında incelenecektir.

1. MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE İÇ GÜVENLİK POLİTİKALARI

Birinci Dünya Savaşı sona erdiğinde ülkede iç güvenliğin sağlanmasında büyük bir zâfiyetin doğduğu ve kolluk kuvvetlerinin etkinliğinin neredeyse yok olma noktasına geldiği görülmektedir. Çok başlı bir yapı sergileyen iç güvenlik teşkilatları, yaşanan uzun ve yıkıcı savaşların da etkisiyle asayiş ve güvenliğin istenilen düzeyde sağlanmasında yeterli değildi. Jandarma kuvvetlerinin istisnasız cepheye gönderilmesinden dolayı cephe gerisinde özellikle kırsal kesimde büyük bir asayişsizlik ve başıboşluk baş göstermişti. Polis Teşkilatı ise personel sayısı ve

donanım bakımından ülkenin iç güvenliğini sağlamaktan çok uzak bir görüntü arz ediyordu. Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı 30 Ekim 1918 tarihinden itibaren başlayan Mütareke dönemi işgal kuvvetlerinden cesaret alan azınlıkların türlü türlü taşkınlıklar sergilediği, kargaşa ortamından istifade eden zorbalara kuralsızca hareket ettiği, isyanların ve iç ayaklanmaların eksik olmadığı ve ülke geneline asayişsizliğin hâkim olduğu bir dönemdir. İşgalcilerin yol açtığı baskı ve zulümlerin yanı sıra onların tam desteğini alan azınlıkların ve bazı yerli unsurların yasadışı hareketleri yüzünden ülkede asayiş ve huzur kalmamıştı. Memleketin her tarafı asker firarileri, hapisane kaçınları ile dolmuş, Anadolu adeta eşkiya yatağı olmuştu. Otorite boşluğundan istifade eden bu eşkiya her tarafta hüküm sürmeye başlamış, soygunlar, baskınlar, adam öldürmeler günlük adi olaylar haline gelmişti. Özellikle Karadeniz kıyısı ve Trakya, Rum Çetelerinin yuvası olmuş, güney bölgesinde Ermeni çeteler halka olmadık zulümleri uygulamaya başlamıştı. Gayrimüslim azınlıklar ve eşkiyalar, Müslüman halka yaptıkları zulümle yetinmiyor, hapisaneleri basıp mahkûmları serbest bırakıyorlardı. Sadece asayişsizlik değil ekonomik sıkıntı her tarafa hâkim olmuş ve bunun sonucu olarak sosyal çöküntü, açlık ve sefalet her tarafa yayılmıştı. Birçok erkek cephelerde hayatını kaybettiği için geride kalan aileleri büyük bir açlık ve sefalet tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştı. Toplumun sosyal dokusu adeta parçalanmaya başlamıştı.

Kolluk kuvvetlerinin zâfiyetinden ve işgal güçlerinin tavrından dolayı Anadolu'nun diğer bölgelerinde olduğu gibi İstanbul'da da asayişsizlik had safhadaydı. 13 Kasım 1918'den 16 Mart 1920'ye uzanan süreçte İtilâf Devletleri, İstanbul'da asker sayılarını artırarak denetimi büyük ölçüde ellerine geçirdiler. İşgal kuvvetlerinin öncelik verdikleri hususların başında İstanbul'un güvenliğini kendi kontrollerine almak geliyordu. Bu nedenle Mondros Mütarekesi'nin hükümlerine aykırı bir karar alarak İstanbul'un asayişini sağlama işini kendi uhdelere alan işgalciler, İstanbul Polis Umum Müdürlüğü'nü devre dışı bırakacak faaliyetlere başladılar. İşgal kuvvetleri komutanlarından İngiliz General Wilson, şehirde asayişin bozulmasını gerekçe göstererek 17 Ocak 1919'da Osmanlı Harbiye Nezareti'ne yazdığı bir yazı ile Osmanlı Zabitasının kontrolünü üzerine aldığını bildirdi (Türkmen, 2002: 345). Böylece asayişle ilgili kararları İngiliz Yüksek Komiserliği olarak uygulamayı da İngiliz asker ve polisiyle yerine getirmeye başladı. Bu çerçevede İngiliz polisi seyahat konusunda da bütün yetkileri kendilerinde toplayarak ulaşım vasıtalarını kontrol altına aldı. Bütün bu çabalara rağmen

İstanbul'un güvenliği konusu işgal güçlerinin zayıf bir noktasıydı. İngiliz polisinin güdümündeki bu polis komisyonu, Damat Ferit Paşa'nın iktidarda bulunduğu dönemler hariç, yerel kolluk kuvvetlerinden gerekli desteği bulamadığı için çok başarılı olamamıştır. İşin ilginç yanı ülkede iç güvenliğin bu derece bozuk olması, Mili Mücadele'yi başlatmak üzere Anadolu'ya geçmek için fırsat kollayan Mustafa Kemal için bir gerekçe sunmuştur. Karadeniz bölgesindeki "asayiş-i dâhilinin iade ve istikrarı ve asayişsizliğin esbab-ı hudusunun tesbiti" göreviyle Anadolu'ya "Dokuzuncu Ordu Müfettişi" sıfatıyla gönderilmiştir.

Mustafa Kemal ve Heyet-i Temsiliye Milli Mücadele boyunca iç güvenlik konusunda belirli politikaları takip etmişlerdir. Heyet, Millî Mücadele'yi millete mal edebilmek için öncelikle milletin can, mal ve namus güvenliğinin sağlanması gerektiğinin farkındaydı. Çünkü bu tedbirler alındıktan sonra milleti cephelerde uzun süre tutabilmek ve bağımsızlık savaşını kazanmak mümkün olabilirdi. Milli Mücadele'nin kazanılması için düzenli ordunun kurulması gerektiğine inanan TBMM, bunun öncelikle iç güvenlik sorununun halledilmesine bağlı olduğunu anlamıştı. Bu nedenle düzenli ordunun kurulmasının önündeki en büyük engel olan iç ayaklanmalar ve kaçak askerler sorunun çözülmesi öncelikli olarak ele alınan hususlar olmuştur. 1919 ile 1922 arasındaki dönemde "Ankara'daki yeni rejimin başlıca iki sorunu vardı: Yönetimi altındaki bölgelerde ikili iktidar durumuna son vermek için halkın rızasını kazanmak ve işgal ordularına karşı başarılı bir savaş verebilmek için cephe gerisinde iç güvenliği sağlamak. Devrimciler, her iki görevin de polislik işiyle bağlantılı olduğunun farkındaydı" (Ergut, 2004: 298).

Heyet-i Temsiliye, çizdiği bu politika çerçevesinde İstanbul Hükümeti'nden bağımsız bir Polis Teşkilatı kurulmasına karar vermiştir. Böylece Mustafa Kemal'in talimatıyla TBMM'nin kuruluşundan iki ay sonra 24 Haziran 1920 (1336) tarihinde İstanbul polisinden bağımsız Millî Polis Teşkilatı kurulmuştur. Böylece birisi İstanbul'da Osmanlı Hükümetine bağlı diğeri Ankara'da Millî Hükümete bağlı iki ayrı Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü görev yapmaya başlamıştır. Polisteki bu iki başlılık, ancak Kurtuluş Savaşı kazanıldıktan sonra giderilebilmiştir. İstanbul'daki Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nin 1922 yılında kaldırılmasından sonra, 24 Şubat 1923'de İstanbul Polis Müdüriyeti Umumiyesi de kaldırılarak yerine Ankara'daki Emniyet Umumiye Müdürlüğüne bağlı ve il teşkilatı düzeyinde İstanbul Polis Müdürlüğü ihdas edilmiştir (Alyot, 1947: 606). Ankara'daki teşkilat, günümüz Emniyet Genel Müdürlüğü'nün karşılığı olan Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

olarak, İstanbul'daki teşkilat ise İstanbul Polis Müdürlüğü (İl emniyet müdürlüğü) görevini sürdürmeye başlamıştır. Böylece Mondros Mütarekesi ve Kurtuluş Savaşı koşullarının Anadolu'da ortaya çıkardığı ikili polis sistemi ortadan kaldırılarak merkezi bir polis teşkilatı kurulmuştur (Dikici, 2007: 343).

Mustafa Kemal'in benimsediği bir başka politika ise, her alanda olduğu gibi Polis Teşkilat'ında Milli Mücadele'ye inanmış insanların görev yapmasını sağlamak olmuştur. Çünkü görev başındaki bazı polisler milli çıkarlarımıza ters davranışlar sergiliyordu. Örneğin Damat Ferit Hükümeti'nin 31 Mart 1919 tarihinde göreve getirdiği İstanbul Polis Umum Müdürü Nurettin Bey, görevi süresince Millî Mücadele'ye karşı çıkmış ve İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin de koruyuculuğunu yapmıştır (Atatürk, 2007: 202–203). 23 Temmuz 1919 tarihinde siyasi partilerle cemiyetler ve yüksek tahsil gençliği, Sultanahmet Meydanı'nda Damat Ferit aleyhine bir protesto mitingi yapmak istemişlerdir. Ancak miting yabancı polis ve inzibat kuvveti kumandanı General Fuller tarafından yasaklanmış ve Polis Müdürü Nurettin'in emriyle polisler toplanan kalabalığı dağıtmıştır. (İstiklal Harbi Gazetesi, 24 Temmuz 1919). Bütün bu nedenlerle 20–22 Ekim 1919 tarihinde Millî Mücadelecilerle İstanbul Hükümeti Temsilcisi Bahriye Nazırı Salih Paşa arasında gerçekleştirilen Amasya Görüşmelerinde, gizli sayıldığı için imza altına alınmayan dördüncü protokolde, İstanbul Polis Müdürü'nün değiştirilmesi (Atatürk, 2007: 170)¹ talep edilmiştir. Daha sonra Mustafa Kemal, Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya 3 Kasım 1919 tarihinde çektiği bir telgrafta "Polis Müdürlüğü'nün hâlâ Nurettin Bey gibi bir kimsenin elinde bulunuşu, zâti devletinizin de bu pek önemli noktaya karşı kayıtsız davranmakta olduğunuz kanaatini vermektedir. Hâlbuki bu hoşgörülülüğün sonucu hem hükümete hem de millî teşkilâta zararlı olacaktır" (Atatürk, 2007: 193) şeklinde ikaz etmiştir.²

¹ M. Kemal ve arkadaşları Emniyet-i Umumiye Müdürlüğüne Tümen Kumandanı Kemalettin Sami Paşa'nın getirilmesini istiyordu. Bkz. (Selek, 1981: 304).

² Ancak geçen sürede değişen bir şey olmayınca Mustafa Kemal, Cemal Paşa'ya gönderdiği 12.11.1919 tarihli bir şifre yazıda, memleketin geleceğini kurtarmak için gerekli olan millî birliği bozmaya çalışan İstanbul'daki bozguncuların zararlarını önlemenin çaresinin, polis müdürünü namuslu, milliyetçi, yetenekli, teşebbüs gücü taşıyan kimselerden seçmek ve atamak olduğunu belirtmiş, "oysa, zâtâfilâhince de bilinmektedir ki, bugünkü Emniyet Genel Müdürü, (Polis Müdür-i Umumisi) düşürülmüş olan vatan haini eski kabinenin ve ona bağlı olanların biricik koruyucusudur. Saîd Molla'nın Mister Frew'a yazmış olduğu mektuplardan anlaşıldığına göre de bu zat, muhaliflere yani millet düşmanı olanlara bugün kucak açmakta, sığınaklık etmektedir. Amasya'da Salih Paşa Hazretleri de bunu doğrulamışlardır. Hâlbuki Dâhiliye Nâzırı, memleket ve milletin mukadderatını böyle bir şahsın elinde bırakmakta bir sakınca tasavvur etmiyor, belki yarar görüyor demektir" şeklinde endişesini ve tepkisini tekrarlamıştır. (Atatürk, 2007: 197–198).

Bu çerçevede belirlenen politikalarından bir diğeri ise, işgal edilen yerlerdeki Jandarma ve Polis Teşkilatlarında sadece Türklerin istihdam edilmesinin emredilmesidir (Avcıoğlu, 1983: 1274). Sivas Kongresi'nden sonra işgal edilmiş bölgelerden Müslüman halkın göçe zorlanarak Ermenilerin bölgeye yerleştirilmesi üzerine gönderilen bu talimat, 'millî bir polis' teşkilatının oluşturulmasında, milleti oluşturan asli unsurlar olan Türklerin söz sahibi olması ve azınlıkların işgal bölgelerinde sergiledikleri insanlık dışı davranışlardan dolayı artık onlara güvenilmeyeceği düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Türk Polisinin, Rum ve Ermeni azınlığın bu tavırlarının yanı sıra işgal edilen yerlere yönelik "çoğunluğu ele geçirme" göçlerini yakın takibe aldığı görülmektedir (Şimsir, 1973: 68). Ancak elde yeteri kadar kuvvet olmadığından alınan güvenlik tedbirleri yetersiz kalmaktaydı. Nitekim bu sebeple bazı bölgelerde ilgili makamlar jandarma ve polisin, askerle takviyesini istemişlerdir. Ankara Hükümeti de yerleşim birimlerinde asayişin sağlamak üzere polisin teşkilatlanması konusunda duyarlı davranıyordu. Merkez Ordusu Komutanlığı, birliklerin yerleştirildikleri yerlerin uzağında kalan ve önemli kaza merkezlerinde emniyet ve asayişin sağlamada kullanılmak üzere, bulunduğu yerin önemine göre, yüzde iki yüz kadar mevcutlu Emniyet Teşkilatı kurulmasını istemiştir. Ancak Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra çok zayıf bir şekilde bulunan Polis Teşkilatı'nın birçok mensubunun bu kez de Milli Mücadele'ye iştirak etmesiyle daha da zayıflamış ve Anadolu'nun özellikle de işgal edilen bölgelerinde asayişin sağlanmasında büyük zorluklar yaşanmaya başlanmıştır. (Dikici, 2007: 360).

Ankara Hükümeti, yurdu düşman işgalinden kurtarmanın yanı sıra iç güvenliğin sağlanmasında da polise büyük sorumluluklar düştüğünün farkındaydı. Bu nedenle, Türkiye Büyük Millet Meclisinde mebusların yeni devleti eskisinden ayırt etmek için kullandıkları ölçütlerden birisi de asayiş ve adalet olmuştur. (Ergüt, 2004: 298). İstanbul Hükümeti'nden ayrı bir TBMM Hükümeti'nin kurulması, yeni hükümet üyelerini eski sistemden daha duyarlı hareket etmeye yönlendiriyordu. Çünkü yeni hükümet ülkede meydana gelecek bir huzursuzluğun ve asayişin sağlanamamasının kendi meşruiyetlerini sorgulanır hale getireceğini biliyorlardı. Bu nedenle 3 Mayıs 1920–24 Ocak 1921 tarihleri arasında görev yapan Birinci İcra Vekilleri Heyeti'nin 9 Mayıs'ta açıklanan programında iç güvenlikle ilgili aşağıdaki ifadelerin yer aldığı görülmektedir: "İç siyasetimizde bütün çalışmalarımızın hedefi milletin birlik ve dayanışmasının korunması ile genel güvenliğin kurularak asayişin her yerde teminidir" (TBMMZC, 9 Mayıs 1920: 241-243). Mustafa

Kemal 1 Mart 1921 tarihinde Meclis'te yaptığı açış konuşmasında, kararlılık ve inancımızı sarsmak için, içte meydana getirilen üzücü olaylar olarak nitelediği iç isyanlar konusunda bilgi vermiş ve bunlarla yılmadan mücadele edileceğini söylemiştir (TBMMZC, 1 Mart 1921: 3). Benzer şekilde, 6 Mart 1922'de Meclis gizli oturumunda yaptığı konuşmada iç ve dış cepheleri anlatmış, asıl olanın iç cephe olduğunu, düşmanların uzun yıllardır bizi içimizden yıkmaya çalıştığını belirterek iç güvenliğin önemini vurgulamıştır (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1999: 6–8). Bu nedenlerle Birinci Dönem TBMM tarafından iç güvenlik sorununu halletmek için 11 ayı kanun çıkarıldığı ve 6 kararname yayımlandığı görülmektedir (Kutlu, 1992: 26-89).

Ankara Hükümetinin duyarlı olduğu bir diğer iç güvenlik politikası ise, egemenlik haklarının ihlal edilmemesi idi. Hiçbir konuda bu haklarından taviz vermek istemeyen Ankara Hükümeti, polisin işgal güçlerince yeniden teşkilatlandırılması noktasında da bu tavrını açıkça ortaya koymuştur (Dikici, 2007: 359). Ulusal hareket politikasını ve Misak-ı Milli'yi tanıtmak amacıyla Londra'ya gönderilen Türk heyetinin başkanlığını yapan Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey, Fransız Başbakanı Briand ile 11 Mart 1921'de “politik, askerî, ekonomik nitelikte ve Türkiye-Suriye sınırını saptayan” bir anlaşma imzalamıştır. Anlaşmanın koşulları arasında yer alan “Türk kumandası altında daha önce kurulmuş olan jandarma teşkilatına Fransız subaylarının da katılmasıyla oluşacak bir polis teşkilatının kurulması” (Sonyel, 1986: 135–136) hükmü, Ankara Hükümetinin tepkisini çekmiştir. 8 Mayıs 1921'de istifa eden Bekir Sami Bey'in yerine Dışişleri Bakanlığı'na vekâlet eden Fevzi Paşa, Briand'a gönderdiği mektupta; (Yavuz, 1992: 285) Türk subayların komutasında ve Fransız subayların yardımcılığında kurulması öngörülen polis teşkilatının hükümlerine aykırı olması nedeniyle kabul edilemezliği vurgulanıyordu.

Milli Mücadele süresince asli görevlerine devam eden polisler, Anadolu'da sürdürülen mücadeleye bütün güç ve kuvvetleriyle destek olarak savaşın kazanılması için, her türlü bilgi ve yardımları Ankara'ya ulaştırma yolunda fedakârca çalışmışlardır.

“Özellikle İstanbul Polisi Umumisi'nin Kısm-ı Siyasi şubesindeki görevliler işgalcilerin her türlü baskısına rağmen gerekli bilgi ve yardımları Ankara'ya ulaştırmak için çalışmışlar, savaşın kazanılması için büyük gayret sarf etmişlerdir. Anadolu'dan

verilen emirler doğrultusunda istenilen işleri başarmak amacıyla millî ve gizli gruplar oluşturmuşlar, bazı kişilerin ve mütarekeyi takiben esaretten dönen Türk subayların Anadolu'ya kaçırılmasını, işgal altındaki depo ve ambarlardan silah ve cephanelerin gizlice Anadolu'ya gönderilmesini sağlamışlardır. Anadolu'ya kaçmak isteyenlere seyahat belgelerini veren İstanbul Polis Müdüriyeti 4. Şube memurları, Milli Mücadele'ye katılacak subaylara sahte evrak düzenleyerek kaçırlarında büyük kolaylıklar sağlamıştır” (Dikici, 2007: 361).

İşgal kuvvetleri Milli Mücadele'yi başarısız kılmak için propaganda ve psikolojik savaş yöntemlerini de kullanmıştır. Bu amaçla, Milli Mücadele'nin liderleri arasında tefrika çıkarmak, halkın Millî Mücadele'ye karşı olduğu fikrini yaymak ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde isyanlar çıkararak direnişi kırmak için çeşitli faaliyetler yürütmüşlerdir. Türk polisi bu tür faaliyetleri sonuçsuz bırakmak için yoğun bir çaba göstermiş ve bu gibi kötü niyetlileri yakalayarak saf dışı bırakmıştır. Türk polisi bu çalışmalarının yanı sıra istihbarat ve bilgi toplama, yabancı ajanların takibi konularında da yoğun çaba sarf etmiştir. Kurtuluş mücadelesini sabote etmek için ülkemize gelen işgalci devletlerin casus örgütlerinin gizli amaçlarını hareketlerinden önce öğrenmiş, haklarında her türlü bilgiyi fotoğraflarıyla birlikte Anadolu'ya ulaştırmış ve böylece Millî Mücadele'yi kundaklamaya gidenlerin emellerini gerçekleştirilmeden yakalanmalarını sağlamışlardır. Türk Polisi, Millî Mücadele'ye verdiği doğrudan veya dolaylı bu desteğin yanı sıra asli görevi olan işgal altında bulunan bölgelerde emniyet ve asayişin korunması ve suç faillerinin ortaya çıkarılması konusunda da başarılı çalışmalar yapmıştır (Dikici, 2007:374).

2. CUMHURİYET DÖNEMİ HÜKÜMET PROGRAMLARINDA İÇ GÜVENLİK POLİTİKALARI

Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Milli Mücadele döneminde olduğu gibi, Cumhuriyetin ilanından sonra ülkenin yönetimine tam hâkim olmak isteyen Cumhuriyet hükümetlerinin önem verdiği ve öncelik tanıdığı konuların başında yine iç güvenlik konusu gelmektedir. Birinci İnönü Hükümeti (29 Ekim 1923–6 Mart 1924) programında “*dâhilde huzur ve emniyeti ve terakki ve inkişafı temin etmek için Cumhuriyet Hükümeti, kemali azim ve metanetle kemali ısrar ve takip ile hareket edecektir*” denilmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri (1923–1960), 1978: 2). Ali Fethi Okyar Bey Hükümeti (22.11.1924–3.3.1925) programında “*dâhili idarede esasen şayanı memnuniyet bir derecede olan asayişin takva ve*

teyidiyle umumi sükûn ve huzurun tarsini gayemiz olacaktır” (Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri, 1978: 7) denilmektedir. Üçüncü İnönü Hükümeti’nin kurulduğu 4 Mart 1925 tarihinde, ülkedeki en büyük güvenlik olayı Doğu’da patlak veren Şeyh Sait Ayaklanması idi. Bu nedenle hükümet programında yer alan *“umumi huzur ve sükûnun muhafazası ve herhalde devlet nüfuzunun teyit ve tarsini”* (Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri, 1978: 15) için hükümet, süratle alınması gerekli tedbirler çerçevesinde Takrir-i Sükûn Kanunu’nun çıkarılmasını ve İstiklâl Mahkemelerinin kurulmasını kararlaştırmışlardır.³

Dördüncü İnönü Hükümeti (1.11.1927–27.9.1930) programında ülkede huzur ve asayişin hâkim olduğu ve bunun devamının birinci vazife olarak telakki edildiği belirtilerek *“dâhili siyasette biz her şeyden evvel, vatandaşları, hür, rahat ve endişesiz, kendi işlerine bütün tasavvurlarını ve gayretlerini hasretmeye müsait, bir emniyet ve huzur taraftarıyız”* denilmektedir. Programda ayrıca kaçakçılık ve her nevi suiistimalâta karşı sonuna kadar mücadele edileceği vurgulanmıştır. (Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri, 1978: 19–21).

Belirlenen bu iç güvenlik politikaları çerçevesinde 1923–1930 döneminde görev yapan hükümetlerin üzerinde önemle durdukları bir husus, eşkıyalığın ortadan kaldırılması veya etkisiz hale getirilmesi olmuştur. Çünkü ülkenin her tarafında Osmanlı döneminden beri eşkıya mevcuttu. Yaşanan uzun savaş yılları eşkıyanın iyice kontrolden çıkmasına yol açmıştı. Ancak eşkıya yalnız dağlarda veya köylerde hüküm sürmez, şehirlerin giriş noktalarını ellerinde tutarak devlet içinde devlet gibi hareket ederlerdi. Osmanlı döneminde bu durum kanıksanmış sosyal bir olgu idi ve devlet yöneticileri zaman zaman bu eşkıya ile temasa geçer ve pazarlığa oturlardı. Bunun en önemli adımı ise eşkıyanın etkisiz hale getirilmesi idi. Bu nedenle İnönü hükümetleri döneminde eşkıyaya karşı amansız bir mücadele başlatıldı. Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte çıkarılan İzale-i Şekavet [Eşkıyalığı ortadan kaldırma] Kanunu ve İstiklâl Mahkemeleri, eşkıya ile mücadele etme ve güvenliği sağlama konusunda güvenlik güçlerinin elini kuvvetlendiren önemli unsurlar oldu. Böylece yürütülen kesintisiz mücadele sonucunda eşkıya çeteleri ya tamamen ortadan kaldırıldı veya oldukça etkisiz bir hale getirildi. Aydemir, Cumhuriyetin ilk yıllarında çeşitli yerlerde 80 kadar büyük çetenin,

³ Hükümetin yaptığı bu yasal düzenlemelere paralel olarak, 1924 yılında toplam polis bütçesi içinde 55.000 lira olan polis istihbaratının bütçesi, 1925 yılında 276.000 liraya çıkarılmıştır. Bkz. (Okçabol, 1940, s. 158).

hükümet tarafından tespit edilip takibe alındığını belirtmektedir: “Şeyh Sait isyanının tasfiyesinden sonra, isyancılardan İzzet ve Nuh, Hazo nahiyelerini işgal etmişler, fakat yakalanmışlardır. Şeyh Sait’in oğlu Abdurrahman 400 adamıyla Pervari, Erüh kazalarına girmiş, fakat ezilmişlerdir. Dersim’de Koçuşağı aşireti, Mustafa, Mutkili Ali, Yunus temizlenmişlerdir. Kastamonu taraflarında Eğri Ahmet, Aksaray, Kırşehir, Ankara vilayetlerinde Katil İlyas ve Kürt Osman çeteleri temizlenmişlerdir. 1930 sıralarında Muş taraflarında Seyit Han, Suphan dağında Şeyh Cüneyt ve Karahanoğlu Bekir, Kadirli ve Maraş mıntkasında Ali, Erzurum taraflarında Alican, Erzincan’da Aliko, Topal Hüseyin, Urfa’da Ramazan; Kırşehir, Yozgat, Çorum taraflarında Kara Haydar oğulları, Denizli, Burdur, Isparta’da Ferik Osman; Çukurova, Maraş, Andırın taraflarında Hacı, Hacı Veli, Hok Mehmet çeteleri ve daha niceleri, bu asayiş savaşında birer suretle ortadan kaldırılarak, ünlü eşkiya saltanatına son verilmiştir” (Aydemir, 1973: 354–355). Böylece 1923–1930 yılları arasında hükümetlerin eşkiyayı temizleme konusunda yürüttüğü kararlı mücadele, halkın can, mal ve çalışma emniyetini ve halkın yeni yönetime karşı güven duymasını sağlamıştır.

Daha sonra kurulan İnönü hükümetleri döneminde de iç güvenlik konusunda önceki Hükümetlerin politikalarının takip edileceği belirtilmiştir. (Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri, 1978: 45, 51, 57). I. Bayar Hükümeti’nin (1.11.1937–11.11.1938) programında ise polis teşkilatına yönelik somut hedefler belirlendiği görülmektedir. “Polis teşkilatını kazalara kadar teşmil edeceğiz ve şehirlerde belediye zabıtası polisler tarafından temin edilecektir. Polis ve amirlerinin halkla olan münasebetleri ve halka karşı vazife ve hizmetleri için hususi kurslar tertip edilecektir.” (Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri, 1978: 63).

Atatürk de muhtelif zamanlarda iç güvenliğin sağlanması konusunda takip edilmesi gerekli politikaları işaret etmiş ve güvenlik güçlerinin çalışmalarından duyduğu memnuniyeti belirtmiştir. Örneğin 1 Mart 1924 tarihinde Meclis’te yaptığı açış konuşmasında “emniyet ve asayişin muhafaza ve tarsini nokta-i nazarı, o derece mühimdir ki ahvali hâzıra cidden şayanı memnuniyet olmakla beraber, bu hususta mütemadi alâka ve takibatta asla müsamahakâr olamayız” (TBMMZC, 1 Mart 1340: 3) sözleriyle asayiş ve huzuru bozmaya yönelik hareketlere asla fırsat verilmemesi gerektiğini vurgulamıştır. 1929’da TBMM’nin açılış konuşmasında söylediği “Cumhuriyetin dâhilî siyaseti vatandaşın yaşayışını, hiçbir nüfuz ve

tasallutun (saldırının) tesirinde bırakmaksızın, temin etmektir. Bu siyaset, dikkatle takip olunmaktadır. Bu hususta Cumhuriyet jandarma ve zabıtasının, hizmet ve fedakârlığı yüksek takdirinize layıktır” (TBMMZC, 1 Kasım 1919: 3) sözleriyle güvenlik güçlerini takdir etmiştir. Nitekim Atatürk’ün bu memnuniyetinin bir göstergesi olarak ve Türk milletinin Jandarma ve Polisine sevgi ve hoşnutluğunu göstermek için 1935 yılında Ankara Yenışehir’de bir Güvenlik Anıtı (Emniyet Abidesi) yaptırılmıştır.

1931 yılında yaşanan bir olay, Atatürk’ün iç güvenlik olgusunu nasıl ele aldığına dair çok önemli bir ipucu sunmaktadır. Yalova kaplıcalarında bir gece Atatürk dostlarına ziyafet vermektedir. Yemek sırasında Özel Kalem’den bir haber gelir. Atatürk’ün yüzü asılır. Yalova-Bursa arasında bir posta otobüsü soyulmuştur. Bunun üzerine ziyafet sonlandırılmış ve Atatürk’ün talimatı üzerine herkes beş dakikada hazırlanmıştır. Bursa’ya varılınca Atatürk der ki: “Neden böyle hareket ettiğimi herhalde merak ettiniz. Ben bu gece, bu soygun hadisesinden sonra, bu yoldan Bursa’ya gitmeliyim ki, halkıma da itimat gelsin”. Atatürk’ün bu ilgisi ve iradesi, soyguncuların da çok çabuk bulunup yakalanmasını sağlamıştır (Ulus, 2008: 99–100).

Atatürk 1937 yılında TBMM’nin açılışında yaptığı konuşmada, Cumhuriyet rejiminin, yurdumuzda huzur ve sükûnun en iyi biçimde yerleşmesini sağladığını, vatandaşların ve bu yurttaki oturanların, Cumhuriyet kanunlarının eşit şartları altında kendileri için hazırlanan hürriyet, refah ve saadet imkânlarından azami bir biçimde yararlandıklarını ifade etmiş, ulusumuzun layık olduğu yüksek uygarlık ve refah düzeyine ulaşmasının engellenmesinin düşünülmesine yer bırakılmadığını ve bırakılmayacağını bir kere daha vurgulamıştır (TBMMZC, 1 Kasım 1937: 3).

Benzer şekilde, 1938 yılında Atatürk’ün rahatsızlığından dolayı Başbakan Celal Bayar’ın okuduğu TBMM’nin açılış konuşmasında, ilk olarak iç güvenlik olgusu ele alınmış, ulusumuzun ve ülkemizin geçen yılı tam bir huzur ve sükûn içinde, yükselme ve kalkınma çalışmaları ile geçirdiğini kivançla ifade edilmiştir. Özellikle uzun yıllardan beri süregelen ve zaman zaman gergin bir şekil alan Tunceli’ndeki toplu haydutluk olaylarının belli bir program içindeki çalışmalar sonucu kısa bir sürede ortadan kaldırılarak, bölgede bu gibi olayların bir daha tekrarlanmamak üzere tarihe aktarıldığı vurgulanmıştır (TBMMZC, 1 Kasım 1938: 3).

3. GELİŞEN OLAYLARA BAĞLI OLARAK İÇ GÜVENLİK POLİTİKALARININ DEĞİŞKENLİK GÖSTERMESİ

Cumhuriyet döneminde iç güvenlik politikalarının belirlenmesindeki en önemli unsur, cumhuriyete ve inkılâplara karşı girişilen eylemler olmuştur. Yönetimin öncelikli hedefi inkılâpların kökleşmesi ve eskiye dönüş yollarının kapatılmasıydı. Bu nedenle Mustafa Kemal'in çeşitli vesilelerle sık sık dile getirdiği "Memleketin ve inkılâbın içeriden ve dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı masuniyeti" (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1989: 130) konusunda çok duyarlı bir politika takip edilmiş, en ufak bir hareketlenmeye bile taviz verilmemiştir.

1924-25 yıllarındaki Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TpCF) ve 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) denemeleri, Türkiye'de çok partili rejimin yerleşmesi için altyapının henüz yetersiz olduğunu açık bir şekilde göstermesinin yanı sıra devrimlerin toplum tarafından yeterince benimsenmediği ve Cumhuriyet rejiminin tehlikede olduğunu ortaya çıkarmıştı. Bu iki parti denemesinin ciddi birer asayiş olayıyla irtibatlandırılması, yönetimi iç güvenlik konusunda daha duyarlı olmaya itmiştir. Bu durum karşısında izlenen uzun vadeli; eğitim/kültür seviyesinin yükseltilmesi ve kalkınma/sanayileşme politikalarının yanı sıra ilk etapta iç güvenlik tedbirlerinin sertleştirilmesi yoluna gidilmiştir.

TpCF denemesini sonlandıran Şeyh Sait isyanı, 13 Şubat 1925'te patlak vermiş ve isyanın yayıldığı 15 ilde sıkıyönetim ilan edilmiştir. TpCF'nin isyan bölgesinde dinî propaganda yaptığı iddia edilmiştir. Ali Fethi Bey başvekillikten istifa etmiş ve yerine olayları bastırmak için sert tedbirler alınması gerektiğine inanan İsmet İnönü güvenoyu alarak başbakan olmuştur. Yeni Hükümet 4 Mart'ta Takrir-i Sükûn Kanunu'nu yürürlüğe koyarak basına ciddi cezalar kesilmesinin yolunu açmıştır. Tevhidi Efkâr, Son Telgraf, *İstiklal*, Sebilürreşad, Aydınlık, Orakçekiç gibi gazete ve dergiler kapatılmıştır. Yeniden kurulan İstiklal Mahkemelerinde isyana karışan insanlar yargılanmıştır. Kurulduktan kısa bir süre sonra bazı rejim muhaliflerinin ve inkılâp karşıtlarının toplandığı bir parti olmakla ve dinî duyguları propaganda malzemesi olarak kullanmakla suçlanan TpCF, 5 Haziran 1925'te kapatılmıştır. Şeyh Sait ayaklanmasını takip eden dönemde inkılâplar karşısındaki unsurların sindirilmesi için sertlik politikasına devam olunmuştur. Şeyh Sait isyanı sonrasında alınan bu görece sert tedbirlere karşın, Mustafa Kemal'in 1927 Ekiminde, Meclis'te söylediği sözler, ileride bu tür suçlarla mücadelede takip

edilmesi gerekli bir ölçü olarak karşımıza çıkmaktadır: “Tahrîr-i Sükûn Kanunu’nu ve İstiklâl Mahkemeleri’ni bir baskı vasıtası olarak kullanacağımız düşüncesini ortaya atanlar ve bu düşüncüyü benimsetmeye çalışanlar oldu. (...) Biz, alınan fakat kanunî olan bu olağanüstü tedbirleri, hiçbir zaman ve hiçbir şekilde kanunun üstüne çıkmak için bir vasıta olarak kullanmadık. Aksine, memlekette huzur ve güvenliği sağlamak için uyguladık. Biz o tedbirleri, milletin medenî ve sosyal alandaki gelişmesinde yararlı kıldık” (Atatürk, 2007: 605).

Benzer şekilde 1930 yılındaki SCF denemesi ve hemen akabinde yaşanan Menemen Olayı sonrasında, iç güvenlik politikası daha otoriter ve daha disiplinli bir nitelik kazandı. Atatürk’ün isteği ile Fethi (Okyar) Bey tarafından kurulan SCF’nin de rejim karşıtlarının etkisine girdiği gerekçesiyle bizzat kurucusu tarafından kapatılmasının ardından, laik hukuk düzenine ve Cumhuriyete karşı bir ayaklanma olan “Menemen Olayı” (23 Aralık 1930), kısa sürede bastırılmış ve isyancılar İstiklal Mahkemeleri’nde yargılanarak cezalandırılmıştır. Bu olay iç güvenliğin jandarmadan çok polis vasıtasıyla sağlanması ve bunun için polisin güçlendirilmesi için bir takım yeni tedbirlerin alınmasını netice veren bir dönemi de beraberinde getirmiştir. Menemen Olayı, iç güvenlik olgusunun Cumhuriyet yönetimi tarafından yeniden ele alınması yönünde önemli bir faktör olmuştur. Çünkü, Jandarma Teşkilatının rejim karşıtı eylemlere zamanında ve gereği gibi müdahale edemediği açıkça görülmüştü (Solgun, 2010, s. 363). Böylece iç güvenliğin asker eliyle değil de Avrupa devletlerinde olduğu gibi bağımsız ve profesyonel bir polis teşkilatı tarafından sağlanması gerektiği görüşü kuvvetle dile getirilmeye başlanmıştır. Jandarma Teşkilatının gerek alt yapısı itibarıyla, gerekse uzmanlaşmama sorunu nedeniyle rejim karşıtı eylemlere zamanında ve gereği gibi müdahale edemediği, çoğu cahil erlerden oluşan askerî kuvvetlerin, dinî propagandalardan kolaylıkla etkilenebildiği görülerek, Menemen Olayı’na kadar dikkate alınmayan ve Batı’daki emsallerine göre çok fazla ihmal edilen polis teşkilatının, rejimin korunması bakımından hayati bir öneme sahip olduğu fark edilmiştir (Solgun, 2010, s. 363). Askerlerin iç güvenliğin sağlanması için kullanılmasının getirdiği sakıncaların yanı sıra bu durum orduya faydadan çok zarar getiriyordu. Çünkü ordunun en kötü kullanımı “içe dönük kullanımı” idi. Özellikle iç isyanlarda ordunun kullanımı, onun gücünü yıpratmış gibi, “talim ve terbiyeden” de yoksun bırakıyor ve işlevi dışında kutsal amacına ters düşen bir hedefe yöneltiliyordu. Bu sebeple Menemen Olayı’na kadar Cumhuriyeti koruma

ve kollama görevi daha çok askere tevdi edilmiş bir görev olarak görülürken; bu olaydan sonra artık rejimi koruma görevinin ivedilikle polis teşkilatına devredilmesi ve bu konuda gerekli eğitim ve teşkilatlanmanın öncelikle yapılması görüşü hâkim olmaya başlıyordu (Solgun, 2010: 366).

Cumhuriyet döneminde gerçekleşen ve yönetimin iç güvenlik tedbirleri konusunda hassasiyetini en üst seviyeye çıkaran bir başka önemli olay ise, eski rejim yanlılarının, inkılâp karşıtlarının ve eski İttihatçıların İzmir gezisi sırasında Atatürk'e karşı düzenledikleri bir suikast girişiminin açığa çıkarılmasıdır. 16 Haziran 1926 tarihinde deşifre olan bu olay sonrasında TPCF lideri bazı paşalar tutuklanarak idam istemiyle yargılanmıştır. Fakat içlerinde Kâzım Karabekir ve Ali Fuat Paşa gibi paşaların bulunduğu İstiklâl Savaşı komutanları, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın "özel affı" ile idamdan kurtulmuşlardır. Ancak doğrudan suikast hazırlığı içinde yer alan birçok kişi İstiklâl Mahkemeleri tarafından idam cezasıyla cezalandırılmıştır.

4. CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA ZORUNLU BİR UYGULAMA: İÇ GÜVENLİĞİN ASKER VASITASIYLA SAĞLANMASI

Abdülhamid döneminde başlayıp İTC tarafından sürdürülen iç güvenliğin sağlanmasında polisin etkinliğinin artırılması çabaları belli bir noktaya gelmiş ve polis, bir meslek olarak kendini tanımlamaya ve sadece toplumsal güçlerden değil diğer bürokratik birimlerden de bağımsız bir meslek haline gelmeye başlamıştır. Ancak bütün bu çabaların, yaşanan uzun savaş döneminde tekrar tersine dönmeye başladığı ve polisin yine ordunun kontrolünde hareket eden bir kuruma dönüştüğü görülmektedir.

"Bunun en büyük nedeni polisin ülkede iç güvenliğin sağlanması hususundaki yetersizliğinden dolayı ordunun fiilen iç güvenliği sağlama görevini üstlenmesi ve polis teşkilatındaki yetişmiş birçok personelin ordu saflarında savaşa katılmasıdır. Var olma savaşı veren bir milletin tüm mensuplarının cephede savaştığı bir ortamda polisin, ordunun emri altına girmeme ve profesyonelleşmeden taviz vermeme yönünde bir itirazı olmamıştır. Ancak bu durum polis teşkilatının iyiden iyiye dağılmaya başlamasına ve iç güvenliğin sağlanmasında büyük bir boşluğun doğmasına yol açmıştır. Birçok polisin aslı görevlerini bırakıp cephede savaşmaya gitmesi üzerine, ordu bir kez daha asayışı sağlama görevini üzerine almıştır. Bu

durum polis ve askerin görev alanlarının iyice içiçe geçmesine, Osmanlı döneminde başlayan profesyonelleşme çerçevesindeki polisin askerden özerkleşme olgusunun tamamen alt-üst olmasına yol açmıştır. Ayrıca hükümetlerin iç ayaklanmaları bastırmak gibi iç güvenlik sorunlarında orduyu kullanması, ordunun gücünün bölünmesine ve cephede işgalcilere karşı güçlü bir mücadele verilmesine engel oluyordu” (Dikici, 2013: 547-548).

Yaşanan uzun ve yıkıcı savaş dönemi polis teşkilatındaki askerden özerk bir yapıya kavuşma ve profesyonelleşme çabalarını alt-üst ettiği gibi Millî Mücadele sona erdiğinde ülkede iç güvenliğin sağlanmasındaki zaafiyet kaybolmamış aksine sıkıntı daha da derinleşmişti. “Polisin örgüt olarak kuruluş dönemindeki bu görelî düşük statüsü, daha sonraki dönemlerde kendisini algılama biçimini derinden etkilemiştir. Kuruluş yıllarında polisin itibarı ordununkine oranla bu denli düşükse toplumsal sorunların ele alınmasında bu iki kurum arasında herhangi bir çatışma çıkma olasılığı azalır: Ordu her zaman son sözü söyleyecektir” (Ergut, 2004: 313). Bu nedenle polis, Cumhuriyet’in kuruluşunda belirleyici olan orduyu, hiçbir alanda karşısına almaya cesaret edememiştir. Polisin bu itaatkâr ve orduyu yücelten tutumu, onun ordunun gölgesinde ikinci planda kalmasına ve temel polislik görevlerini rahatlıkla orduya bırakmasına yol açmıştır. Çünkü polisin siyasal yaşamda söz sahibi olup kurumsal kimliğini oluşturduğunu ve özerkliğini sağladığını, böylece kendisi ile ilgili alınan kararlarda görüş ortaya koyma cesaretine sahip olduğunu söylemek çok zordur (Dikici, 2013: 548).

Günümüzün modern devlet ve toplum yapısında polisin çok önemli bir görev yerine getirdiği ve iç güvenliğin sağlanmasında en önemli kuruluş olduğu düşüncesinin, yeni kurulan Cumhuriyet yönetimi tarafından da benimsenmiş olduğu görülmektedir. Ancak yöneticiler, yeni kurulan cumhuriyete ve devrimlere karşı çıkan grupların faaliyetlerini önlemek için mevcut polis teşkilatının yeterli eleman, donanım ve altyapıdan mahrum olduğunu düşünüyorlardı. Bu nedenle bu süreçte hükümetlerin ülkede asayişî sağlamak, çıkan ayaklanmaları bastırmak ve devrim yasalarına karşı gelenlerle mücadele için kullandıkları aygıt polisten çok ordu olmuştur.

İç güvenlikte askerin tercih edilmesinin bir diğer önemli sebebi ise hükümetlerin ve idarecilerin yaklaşımlarıydı. Millî Mücadele yıllarında ve Cumhuriyetin ilk yıllarında üst seviye polis yöneticilerinin seçiminde Mustafa

Kemal'in tercihi subaylardan yana olmuştur. Örneğin 27 Aralık 1924'te tarihinde Kurmay Yarbay Ekrem Bey (Baydar), Mustafa Kemal'in emriyle İstanbul emniyet müdürü olarak atanmış ve bu görevini 21 Haziran 1927 tarihine kadar devam ettirmiştir (Baydar, 2010: 16-24). Ancak bir yarbayın İstanbul emniyet müdürü olarak atanması emniyet teşkilatında büyük bir rahatsızlık doğurmuştur. 1937'de açılan Polis Enstitüsü'nün ve 1938'de açılan Polis Koleji'nin ilk müdürü olarak asker kökenli birisi olan Salih Adil Başer atanmıştır (Birinci, 1999: 16). Cumhuriyet döneminde bundan sonraki süreçte de zaman zaman asker kökenli kişiler emniyet genel müdürü olarak görevlendirilmiştir. Böylece polisi yönetecek ve polis teşkilatının gelecek planlarını yapacak kişiler arasında çok sayıda askerin bulunması, polisin askerden özerkleşmesini engelleyen/geciktiren en önemli unsurlardan birisi olmuştur (Dikici, 2013: 556).

1930lu yıllara kadar takip edilen iç güvenlikte askerin yoğun olarak kullanılması politikasının daha önce vurguladığımız üzere Menemen olayından sonra değişmeye başladığı görülecektir. Böylece Osmanlı döneminde bir türlü gerçekleşmeyen, profesyonel anlamda ordudan özerk bir polis teşkilatı kurulması ve profesyonelleşme yönündeki en büyük adımlar ancak 30'lu yıllarda atılabilmektedir. Hükümetlerin bu konudaki politikalarının yanı sıra iç güvenliğin sağlanmasında aktif görev almanın kendisini yıpratmış ve siyasallaştırdığını fark eden ordunun, bu görevi polise devretme konusunda fazla direnmemesi önemli etken olmuştur. Çünkü iç güvenliğin sağlanmasında ordunun kullanılması askerleri gerekli eğitimi yapmaktan alıkoymuyor ve kendi asli görevi olan yurt savunmasının dışında bir işle uğraşmasına yol açıyordu.

5. 1930'LU YILLAR: İÇ GÜVENLİĞİN ÖNE ÇIKMASI VE POLİSİN GÜÇLENDİRİLMESİ

Cumhuriyet yöneticileri, Osmanlı döneminden zayıf bir konumda miras kalan ve Milli Mücadele döneminde durumu daha da kötüleşen Polis Teşkilatı ile ilgili bir takım iyileştirme çabalarını kaçınılmaz olarak görüyorlardı. Çünkü Osmanlı döneminde, polis, yalnız yasal düzenlemelerin zorunluğu kıldığı hususların dışına çıkmadan, klasik yöntemlerle görevini yaparken, zamanın ve dönemin getirdiği yeni şartlar karşısında profesyonel, tecrübeli ve uzmanlaşmış unsurlardan oluşan bir polis teşkilatı kurma ihtiyacı kendini hissettirmeye başlamıştır. Cumhuriyetle birlikte büyük bir gelişme gösteren devlet yapısı, sınıflar, ekonomik ve malî konularda

başlayan yeni gelişmeler, polise yeni birçok vazifeler yüklemeye başlamış, mevcut teşkilatın kapasitesi yeni ihtiyaçları karşılayamaz duruma gelmişti. Ülkede işçi sayısının artması, ulaşım araçlarının çoğalması, yeni silahların geliştirilmesi, devrim karşıtlarının faaliyetleri polisin görevlerini artırmış ve ağırlaştırmıştı.

Bu dönemde yönetimi polis teşkilatında yenileşme çabalarını gerçekleştirmeye zorlayan olumsuz manzaranın bir diğer sebebi ise nitelikli personel sorunu idi. Bu olumsuzluğun sebebi ise polisliğe müracaat edenlerin eğitim ve kültür seviyelerinin halkın istek ve taleplerini karşılamaktan uzak bir yapıda olmasıydı (Dikici, 2008: 724). Eskiden olduğu gibi cumhuriyet döneminde de *“polise, ancak millet mekteplerinde okuyup yazmak öğrenebilen insanlar gelmekte idi. İlk tahsilliler bile, polis mesleğine, başka sahalarda iş bulamayacak kadar zayıf oldukları takdirde müracaat ederlerdi. Orta tahsilli memleket çocukları ise, polis mesleğini akıllarından bile geçirmezlerdi.”* (Alyot, 1947: 655).

Yönetimin Polis Teşkilatı'ndaki bu iyileştirme çabalarına karşın, çeşitli sebeplerden dolayı bu planlar ertelenmek durumunda kalmıştır. Bu olumsuz durumu çeşitli faktörlere bağlamak mümkündür. Özellikle uzun savaş yıllarının doğurduğu zor koşulların ve meydana gelen rejim karşıtı olayların etkisiyle, kolluk kuvvetlerinin geri plânda kaldıkları ve gerekli atılımların yapılamadığı görülmektedir. Yönetimin polisi bu şekilde göz ardı etmesinin asıl önemli sebebi, bu süreçte ülkede asayişin sağlanmasını, çıkan ayaklanmaları bastırmasını ve devrim yasalarına karşı gelenlerle mücadele için kullanılan aygıtın polisten çok ordu olması idi. Bunun yanı sıra;

“Kurtuluş Savaşı'nın hemen ardından, polisin içinde bulunduğu olumsuz şartlar, polislik üzerine politika üreten teşkilatı hedeflenen seviyeye getirme çabası gösterecek ehil kadroların eksikliği, Cumhuriyetin ilk on yılında polislikle ilgili ciddi adımların atılmasını ve köklü yasal düzenlemelerin yapılmasını engellemiştir. Bu olumsuz manzarada ülkenin içinde bulunduğu kötü şartların ortadan kaldırılması ve aciliyet gerektiren diğer konuların ivedilikle ele alınmasının, kurulan hükümetlerin kısa ömürlü olmasının ve İçişleri Bakanlarının kısa süreli görev yapmalarının da payı büyüktür. Bunun yanı sıra hükümetler, ülkenin ve rejimin geleceğini tehdit eden iç ayaklanmalarla uğraşırken kullandığı güvenlik güçleri ile ilgili değişiklik ve reform düşüncelerini belli bir süre ertelemek durumunda kalmışlardır” (Dikici, 2008: 724).

Nitekim 1930'lu yıllarda, polis teşkilatının içinde bulunduğu olumsuzlukları ortadan kaldırmak, polisi her alanda güçlendirmek ve çağdaş ülkelerin polis teşkilatlarının seviyesine çıkarmak için önemli adımlar atılmaya başlanmıştır. Bu nedenle 1931 yılı, iç güvenlik politikalarının daha belirginleştiği yeni bir dönemin başlangıcını ifade etmekteydi. Bu safhadan sonra asayişsizlik sorunu bir memleket meselesi olarak kabul edilmiş ve bu sorununun çözümüne polis teşkilatının daha fazla sorumluluk alması yönünde yeni uygulamalar hayata geçirilmiştir. Polisi nitelik ve nicelik olarak iyileştirmek, profesyonelleştirmek ve yetkilerini artırmak, modern araç gereçlerle donatmak ve çağın gereklerine uygun en iyi eğitim vermek için düzenlemelere gidilmiştir. Özellikle polisin eğitimi ve polisle ilgili yasal düzenlemelerin yapılması konusunda Atatürk'ün bizzat direktifleriyle köklü değişimler gerçekleştirilmiştir.

6. CUMHURİYET POLİSİNİN GEREKSİNİM DUYDUĞU YASAL DEĞİŞİKLİKLER

Erken Cumhuriyet döneminde yöneticiler, yeni kurulan Cumhuriyet'e ve devrimlere karşı çıkan grupların faaliyetlerini önlemek için mevcut polis teşkilatının eleman ve donanım durumunun yanı sıra gerekli yasal altyapıdan mahrum olduğunu biliyorlardı. Ancak buna rağmen diğer kurum ve kuruluşları ilgilendiren yasal mevzuat konusunda önemli değişimler yaşanırken, polis teşkilatında yapılması gerek iyileştirmeler belli bir süre ötelenmiştir. Böylece 1930 yılına kadar doğrudan polisin haklarını, görev ve yetkilerini belirleyen çok fazla yasal düzenleme yapılmamış ve Osmanlı döneminde çıkarılan mevzuatla polis görevini devam ettirmeye çalışmıştır.⁴ Bunun bir sonucu olarak, 1907 ve 1913 tarihli Polis Nizamnameleri, Millî Mücadele süresince ve Cumhuriyetin ilanından sonra da uzun süre yürürlükte kalmıştır. Bu çerçevede yeni bir yasal düzenleme yapmak yerine, polisin takdir yetkisini artırmaya yönelik bazı düzenlemelere gidildiği görülmektedir. Örneğin, Doğu'daki ayaklanmaları bastırmak amacıyla 1925 yılında çıkarılan Tahrir-i Sükûn Yasası, polislerle, suçlularla mücadelesinde daha tavizsiz ve çekinmeden hareket etmesi yönünde işini kolaylaştırmıştır. Ancak bu durum ise sonraki yıllarda polis hakkında yapılan şikâyetlerin artışına yol açmıştır (Ergut, 2004: 332).

⁴ Bu uygulamanın bir yansıması olarak Polis Teşkilatı'nın İttihat Terakki döneminde kurulmuş olan otoriter yapısında radikal bir değişiklik yapılmadığı ve atamaları yapılan üst düzey yetkililerin daha önceleri İttihat Terakki döneminde önemli görevler yapmış polisler arasından seçildiği görülmektedir. Bkz. (Ergut,2004: 315).

1924 Anayasasının idari bölünmede getirdiği düzenlemeye paralel olarak, Polis Teşkilatı Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü bünyesinde ve il merkezlerinde yeniden organize edilerek hızlı bir gelişme devresine girmiştir. (Okçabol, 1940, s. 85). 1924'te Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü'ne bağlı olarak yeni birimler oluşturulmuş ve Umum Müdürden başka, bir Umum Müdür Muavini, Birinci, İkinci ve Üçüncü adı altında üç ayrı Şube, Evrak Memurluğu ve Polis Mecmuası Müdürlüğü görev yapmıştır (İdare, 1938: 31–32).

19 Mayıs 1930 tarihinde kabul edilen 1624 sayılı Dâhiliye Vekâleti Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkında Kanunla Emniyet Teşkilatı'nın teşkilatlanmasıyla ilgili ilk yasal değişiklik yapılmış oldu (Resmi Gazete, 24 Mayıs 1930: 8940-8942). Bu kanun incelendiğinde şu hususlar dikkati çekmektedir: Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü'nün adı Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü olarak değiştirilerek teşkilat yapısı yeniden düzenlenmiş ve bu arada merkez kuruluşuna günün ihtiyaçlarına göre yeni şubeler eklenmiş, taşra polis teşkilatlarının sayıları artırılmıştır. Bu kanunda Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü, Dâhiliye Vekâleti'nin merkez teşkilatı içinde gösterilmiş ve Umum Müdürlüğün teşkilat yapısı yeniden düzenlenmiştir. Bu kanunun 5. maddesine göre Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü'nün Merkez Teşkilatı; genel emniyet ve asayiş işleriyle görevli Birinci Şube; idarî, beledî ve adlî işlerle görevli İkinci Şube; Memurîn ve Levâzım Müdüriyetinin birleştirilmesiyle oluşan ve özlük işleri, eğitim-öğretim, saymanlık, donatım gibi işlerle görevli Üçüncü Şube; azınlıklar ve yabancılardan sorumlu Dördüncü Şube; teknik, yayın ve istatistik işleriyle görevli Beşinci Şube olmak üzere beş Şube Müdürlüğü ve Umum Müdüre bağlı Müfettişlik ile Umum Müdürlüğe ait haberleşme işleriyle iş sahiplerinin başvurularını kabul ve sonuçlandırma işlerini yürüten Evrak Bürosundan oluşmaktaydı (Dikici, 2008: 729).

1932 yılından itibaren polis teşkilatının kuruluş yapısını yeniden düzenleyen ve polisin görev ve sahip olduğu yetkileri belirleyen üç temel mevzuatın çıkarıldığı görülmektedir.⁵

1) 30 Haziran 1932 tarih ve 2049 sayılı Polis Teşkilat Kanunu,

⁵ Bu üç temel mevzuatın yanı sıra 1932–1945 arası 8 tane daha tüzük çıkarılmıştır. Bunlar Polis Enstitüsü ve Okulları Tüzüğü, Sicil ve Gizli Tezkiye, Kıyafet ve Teçhizat, Emniyet Muamelat Memurları, Polis Mesleğine Giriş ve Poliste Terfi Esaslarını Gösteren Tüzükler ve Poliste Yaş Hadlerini Düzenleyen Kanun ile Polisin Disiplinine, Merasim ve Toplantılardaki Rolüne ve Polis Teşkilatı ile Vazifelerine Dair Talimatname'dir. Bkz. (Alyot, 1947, s. 652–653).

2) 4 Temmuz 1934 tarihli ve 2559 sayılı Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu (PVSK),

3) 4 Haziran 1937 Tarih ve 3201 Sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu.

Ancak yapılan yasal düzenlemelerde “toplum için gerekli ve herhangi bir çelişki teşkil etmeyen unsurlarının özüne ve esasına bağlı kalınarak köklü değişikliğe tabi tutulmaktan kaçınıldığı görülmektedir. Günün şart ve icaplarına göre bazı ilaveler yapıldığı ve dilin sadeleştirildiği dikkat çekmektedir” (Yağar, 1988, s. II).

6.1. 30 Haziran 1932 tarih ve 2049 sayılı Polis Teşkilat Kanunu

1932 yılına kadar geçen dönemde emniyete ilişkin hizmetlerin 1907 (1323) ve 2 Mayıs 1913 (1329) tarihli Polis Nizamnamesi hükümlerine göre yürütülmeye çalışıldığını belirtmiştik. Bu nizamnamenin ihtiyaçları karşılamada yetersiz kaldığı durumlarda her yıl bütçe kanununa bağlı kadro cetvellerinde yapılan düzenlemelerle eksiklikler giderilmeye çalışılmıştır. Oysa devletin fonksiyonlarında meydana gelen gelişme ve değişme, bütün kamu hizmetlerine ve doğal olarak güvenlik ve asayiş hizmetlerine de yansımış, daha önceki dönemlerde mevcut olmayan bazı durumlar Cumhuriyet dönemiyle birlikte polise yeni görevler yüklemeye başlamıştı. Bu çerçevede Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren yeni bir teşkilat yapısı ve görev alanlarının belirlenmesi ihtiyacı kendini göstermiş, Cumhuriyet Hükümetleri, polis teşkilatını yeni ve çağdaş ilkelere göre yapılandırmak amacıyla yeni yasal düzenlemeler gerçekleştirmişlerdir (Dikici, 2008: 729-730). Bu amaçla polis teşkilatında iyileşmeyi, profesyonelleşmeyi ve emniyete ait mevzuatı bütün olarak yenilemeyi hedefleyen 30 Haziran 1932 tarihli ve 2049 sayılı Polis Teşkilat Kanunu çıkarılmıştır (Düstur, III. Tertip, Cilt: 8: 639–652). Böylece Cumhuriyet döneminde polisin teşkilatlanma boyutuna ilişkin ilk bağımsız ve ayrıntılı düzenleme gerçekleştirilmiş oldu. Bu kanun, bir anlamda mevcut ihtiyaçları karşılamada yetersiz kalan 1913 tarihli Polis Nizamnamesinin zamanın gereklerine göre yeniden gözden geçirilerek düzenlenmesi idi.

46 maddelik 2049 sayılı Polis Teşkilatı Kanunu’yla, polis mesleğinin derece ve sınıfları belirtilmiş, polis teşkilatının kadro ve dereceleri ile atama, yükselme, denetleme, mesleğe girme ve cezalandırma, yer değiştirme, eğitim, disiplin cezaları ve ödüllendirme esas ve usulleri gösterilmiştir. Ayrıca polis mesleğine

mensup memurlar, merkezde ve vilayetlerde olmak üzere ikiye ayrılmış ve bunların dereceleri belirlenmiştir (Düstur, III. Tertip, Cilt: 8: 639–640). Bu kanunun çıkarıldığı 1932 yılında illerin birçoğunda, polis amiri olarak çeşitli rütbelerden komiser bulunuyordu. Bu olumsuzluğu gidermek için bu illerin büyüklüğüne göre Emniyet Müdürü veya Emniyet Amiri atanmak suretiyle kadrolar takviye edilmiştir. Aynı şekilde polisin genel kadrosu illerin güvenlik ihtiyacı ve nüfusuna göre ayarlanarak en küçük ilde bile en az 10 polis memurunun bulundurulması sağlanmıştır (Alyot, 1947: 632). Bunun yanı sıra üç dört kişilik polis kadrosuyla görev yapan illerde polis miktarı artırılarak her ilde adlî, idarî ve siyasî büroları oluşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca bütün sınır ve bazı sahil yerleşim yerlerinde üç polis ve bir komiserden oluşan istihbarat birimleri oluşturulmuştur. Taşrada görev yapan polisin daha da güçlendirilmesini öngören bu tedbirlere paralel olarak, merkez ve vilayet polis teşkilatlarının maaşlarındaki artış oranı da dikkat çekmektedir. Örneğin 1925 yılında İstanbul’da polise ödenen maaş 2.808.176 liradan 1933 yılında 3.294.104 liraya yükselirken, aynı yıllar için vilayetlerde bu miktar 278.700 liradan 710.920 liraya yükselmiştir (Okçabol, 1940: 135).

Eskiden olduğu gibi polis, üniformalı ve sivil olmak üzere ikiye, üniformalı polis de, atlı ve piyade olmak üzere ikiye ayrıldı. Bu kanunla kadınların da polislik mesleğine girmelerinin yolu açıldı ve kadın adaylarda boy şartı kaldırıldı. Kadın memurlar daha çok ahlâk zabıtası bünyesinde istihdam edildiler. 1933 yılına gelindiğinde Hukuk mezunu bir merkez memuru, lise ve ortaokul mezunu üç komiser ve dokuz sivil polis memuru olmak üzere toplam 13 kadın polis mesleğine girmiş durumdaydı (Cumhuriyetin On Yılı İçinde Yapılan Mevzuat, 1933: 1672). Bu kanunla “ilerisi için iyi unsurlar yetiştirmek üzere” hukuk ve mülkiye mezunlarının polis teşkilatına girişlerini ve yükselmelerini kolaylaştıran hükümler getirilmiş, ⁶ fotoğrafçı, tercüman gibi konusunda uzman kişilerin teşkilatta görev yapabilmelerine imkân tanınmış ve yeterince doktor ve sağlık görevlisinin istihdamı öngörülmüştür (Düstur, III. Tertip, Cilt: 8: 652–653).

Bu kanunun en önemli özelliği polisin özel bir meslek olduğunun, polis mesleğinde tedris ve talimin mekteplerde yapılmasının ve bunun için lüzumu kadar mektebin açılması gerektiğinin ilk defa, açıkça zikredilmesidir. (Alyot, 1947: 615).

⁶ Bu kanunla “kaymakamların, icabında, merkez şube müdürlüklerine ve polis müfettişliklerine ve aynı şekilde merkez şube müdürleri ve emniyet müdürlerinin de kaymakamlıklara naklen veya terfian tayinleri kabul olunmuştur.”

Bu kanunun yanı sıra, 1932 yılında 2050 sayılı kanunla, Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü'nün merkez teşkilatı bünyesinde asayişten sorumlu 6. Şube ve 23 Haziran 1934 tarih ve 2531 sayılı kanunla hudut işlerinden sorumlu 7. Şube kurulmuş ve böylece şube adedi yediye çıkartılmıştır.

6.2. 4 Temmuz 1934 tarih ve 2559 sayılı Polis Vazife ve Selâhiyet Kanunu

1934 yılında çıkarılan 2559 sayılı Polis Vazife ve Selâhiyet Kanunu (PVSK) (Resmi Gazete, No: 2751, 14 Temmuz 1934: 4140-4142) ile polisin mevcut yasaları kullanırken karşılaştığı tereddütleri gidermek ve mevcut bir takım yetkilerini artırmak, adliye ve polis arasında yaşanan çelişkileri ortadan kaldırmak hedeflenmiştir. Bunun yanı sıra bu kanunla polise görevi esnasında karşılaşılabileceği sorunlarda yasal korumayı sağlamak ve çeşitli kanunlarda yer alan polisin görev ve yetkilerine ait hükümleri sistemli bir şekilde toplamak amaçlanmıştır. (Alyot, 1947: 771-774).⁷ 28 maddeden oluşan bu kanun bundan sonra günümüze kadar uzayan bir süreçte polisin görev ve yetkilerinin hukuki dayanağını teşkil etmiştir (Dikici, 2008: 732).

Polisin görev ve yetkilerini genel hükümler halinde belirleyen bu kanunla ayrıca, polise önleyici görev ve işlenmiş suçlar hakkında gerekli yasal işlemleri yapma görevleri yüklendi. PVSK, polise parmak izi ve fotoğraf alma, filmlerin kontrolü, ifade alma, zabt ve müsadere etme, evlere girme, kimlik sorma, silah kullanma, zor kullanma, umuma açık istirahat ve eğlence yerlerinin açılması ve bazı mahallerin kapatılması gibi birçok vazifeler yüklemekte ve yetkilerini düzenlemektedir (Alyot, 1947: 780-811). 1932 yılında mecliste tartışılmaya başlanan PVSK'nın 18'inci maddesi, polise olağanüstü ve devlet güvenliği ile ilgili durumlarda, zararlı çalışmalarda bulunacaklarından kuşku edilen kişileri, en büyük mülkî amirinin emri ile çok uzun süre gözetim altına alabilme ve genel araçlara el koyabilme yetkisini düzenliyordu. Bu maddenin son cümlesinde yer alan "Bu hal ve vaziyetlerin ve devamının takdiri, en büyük mülkiye amirine ait olup, bu sebeplerden dolayı nezaret altına alınacaklar, en büyük mülkiye amirinin takdir ve emri ile sebep ortadan kalkıncaya kadar, nezaret altında tutabilirler" hükmü Büyük Millet Meclisi'nde tartışmalara yol açtı. Ordu Milletvekili Hamdi Bey, valilere büyük selâhiyet verilmesinin istismara neden olacağını, bu nedenle bu yetkinin biraz

⁷ Osman Sulhi Aksu, Atatürk'ün polisin yeniden yapılandırılması ve yasal düzenlemelerin yapılması konusunda ne kadar titiz olduğunu anlatırken; Polis Vazife ve Selâhiyet Kanununu bizzat Atatürk'ün dikte ettiğini belirtmektedir. Bkz. (Aksu, 1992: 23-24).

kısıtlanması gerektiğini söylemiştir. Kocaeli Milletvekili Selahattin Bey ise Hamdi Bey'e karşı çıkarak 'mahallin en büyük mülkiye amirine bu yetkinin verilmesinin hadise ile en yakın bulunması itibarıyla ve vaziyeti kavramak noktasından daha faydalı olacağını' söyleyerek kabul edilmesini savunmuştur. Bunun üzerine İçişleri Bakanı Şükrü Kaya uygulamayla ilgili endişelerin olabileceğini, ancak Valilerin merkeze haber ulaştırmayacağı acil durumlarda bu yetkiyi kullanmasının gerekli olduğunu savunmuştur. Daha sonra söz alan Konya milletvekili Refik Bey'in kanunun lehindeki konuşmasından sonra Hamdi Bey takririni geri almış ve tasarı kabul edilmiştir (TBMMZC, 21 Kasım 1932, s. 410).

Yine bu dönemdeki düzenlemelerle polise gerekli gördüğü durumlarda "muvakkat yakalama" adı altında tevkif müzekkeresi olmadan da tutuklama hakkı verilmiştir. Ayrıca ev aramalarında savcı ve hâkimden izin almanın zaman kaybı olacağını ve bu arada suçlunun kaçacağını düşüldüğü durumlarda, hiçbir makamdan izin almadan da arama yapılabilecektir (Dikici, 2008, s. 733).

Bu kanunun uygulanma şeklini göstermek amacıyla Polis Vazife ve Selâhiyet Nizamnamesi hazırlanarak 7 Nisan 1938 tarihinde 2/8501 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla yürürlüğe konulmuştur. Bu kanunda daha sonraki yıllarda yapılan değişikliklerle bir yandan polisin yetkileri genişletilirken, diğer yandan da bu yetkilerin kullanımı daha demokratik ve kurallara bağlı hale getirilmiştir (Toksöz, 1983, s. 1628).

6.3. 4 Haziran 1937 tarih ve 3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu

Her ne kadar, 1932 yılında kabul edilen Teşkilat Kanunu ile polis teşkilatında bazı yenilikler meydana getirilmiş ise de, gerçek anlamda, 1913 tarihli polis nizamnamesinin eksikliklerini tamamlamaktan ileri gidememiş ve gelişen şartlara cevap vermekte yetersiz kalmıştı (Alyot, 1947, s. 653). Bu nedenle çeşitli Avrupa devletlerindeki polis örgütleri, eğitim ve öğretim kurumları incelenerek 4 Haziran 1937 tarihinde daha kapsamlı ve zamanına göre oldukça ileri hükümler taşıyan ve 2049, 2050 ve 2531 sayılı kanunları tümüyle yürürlükten kaldıran, 3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu kabul edilmiştir (Resmi Gazete, 12 Haziran 1937: 8268-8275).⁸

⁸ TBMM'de kanun üzerinde yapılan görüşmeler esnasında İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, kanunun hazırlanış gayesi üzerine bir konuşma yapmış ve "Zabıta kuvveti bir memleketin şekli idaresinin de bir ifadesidir. Polis memleketin iktisadi bir elemanıdır. Arkadaşlar, asayiş ve inzibat olmayan yerde istihsal de olmaz" sözleriyle polise yüklenen misyonu net bir şekilde ifade etmiştir. Bkz. (*Polis Dergisi*, 1937, s. 40-42). Görüşmelerde söz alan diğer vekiller de çok olumlu sözler sarf ederek, Emniyet Teşkilatı'nı

Emniyet teşkilatını bilimsel ve teknik gelişmelere uygun biçimde ve özel hukukla yeniden düzenlemeyi, teşkilatın merkez ve taşra birimlerini günün şartlarına göre yeniden oluşturmayı hedefleyen, bu kanun 98 maddeden ibaret olup, Emniyet Teşkilatı'nın günümüzdeki teşkilat yapısının temel dayanağını oluşturmaktadır. Değişik zamanlarda kanuna bazı eklemeler yapılmış, bazı maddeleri yürürlükten kaldırılmış olmakla birlikte günümüzde de hâlâ yürürlüktedir (Dikici, 2008: 733-734).

Emniyet Teşkilatına yönelik ilk ciddi yasal düzenlemenin yapıldığı 1932 yılına kadar teşkilatta görev yapan personel sayısında çok fazla bir artış gözlenmezken, 1932'den sonra göreceli bir artış olduğu görülmektedir.

Tablo 1. 1923–1938 Yılları Arasında Görev Yapan Polis Sayısı

YILLAR	POLİS SAYISI
1923	4.143
1924	4.250
1925	4.464
1926	4.040
1927	4.198
1928	4.210
1929	4.214
1930	4.210
1931	4.040
1932	3.800
1933	3.742
1934	3.809
1935	4.124
1936	4.260
1937	4.682
1938	4.882

Kaynak: Demirbaş, 2005, s. 148-149.

Ancak polisin iş yükünü artıran her alandaki gelişmelere karşın mevcut polis sayısı hâlâ ihtiyacı karşılamaktan uzaktı. Gerekli polis sayısı en az 12.000 olarak tespit edilmişken (Alyot, 1947: 656), kısıtlı bütçe imkânlarından dolayı bu sayı artırılamamış, ihtiyacın yaklaşık üçte biri kadar bir personelle asayiş hizmetleri sağlanmaya çalışılmıştır. Polis sayısı yeterince artırılmayınca, mevcut personeli ileri bir konuma getirmeyi amaçlayan böyle bir kanun tasarısı hazırladıkları için Başbakan İsmet İnönü ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'yı takdir eden konuşmalar yapmışlardır. Bkz. (Gülçiçek, 1990: 126–136).

en verimli şekilde çalıştırma ve polisin gördüğü bazı vazifeleri polisten alma gibi yollara başvurulmaktaydı. Bu nedenle 3201 sayılı kanunun iki ana hedefinden birincisi, polisi sayısal olarak yeterli bir seviyeye getirmek ve böylece polis teşkilatını ilçelere kadar yaymaktır.

Kanunun ikinci önemli hedefi polisi nitelik bakımından takviye etmektir. Bu amaçla; mevcut polislerin refah seviyesini artırmak ve iyi eğitim görmüş ve yetenekli insanların polisliğe katılmalarını sağlamak için polisin maaşı artırılmıştır. Bu çerçevede ikinci önemli atılım ise polisin eğitim seviyesini yükseltmek için gerekli eğitim ve bilgi müesseselerinin kurulması olmuştur.

“3201 sayılı kanun ile Emniyet Teşkilatı’nın merkez ve taşra kuruluşları, görevleri, yapıları, merkezle ve mülkî makamlarla olan ilişkileri, personelin giyimi, özlük hakları yeniden düzenlenmiştir. Bu kanun Emniyet Teşkilatı’nda yapı ve fonksiyon itibarıyla yeni birimlerin oluşmasını sağlamış, daha önce şube olarak hizmet veren birimler çoğaltılmış ve daire reislikleri olarak faaliyete geçmiştir. Ayrıca emniyet teşkilatının bölümleri, meslek dereceleri, mesleğe kabul ve tahsil şartları, meslekten çıkma ve çıkarılma ve disiplinle ilgili hususlar tekrar belirlenmiş, bir memurun tekrar emniyet teşkilatında görev yapmamak üzere meslekten çıkarılma sebepleri hükme bağlanmıştır. Buna göre mesleğe giriş ve tayin işlemlerinin Emniyet Genel Müdürlüğü’nce takip edilmesi suretiyle merkezî denetim tamamen sağlanmıştır. Ayrıca, mesleğe başlayan bayanların, erkek meslektaşları ile aynı haklara sahip olduğu kabul edilerek, evvelce konulan sınırlama da kaldırılmıştır” (Dikici, 2008: 735).

Bu kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte polis mesleğinde görev yapanların rütbeleri yeniden düzenlenmiştir. Buna göre polis meslek rütbeleri 15 farklı sınıfa ayrılmış ve alacakları ücretler tayin edilmiştir. Kanunun getirdiği bir diğer yenilik, bazı polislerin karakollarda adli işlerle uğraşmak üzere görevlendirilmesidir. Bu uygulamayla polisin her türlü adli işlemlerini adli mercilerin gözetimi altında yapması, böylece doğabilecek kişi hak ve özgürlükleri ihlallerinin önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Bu kanunun, Türk Polisine getirdiği en önemli yenilik, mesleğin manevî benliğine sağladığı enerji ile bilgi müesseselerinin kurulmasıdır (Okçabol, 1939: 21).

7. EĞİTİM YOLUYLA ÇAĞDAŞ BİR POLİS TEŞKİLATI OLUŞTURMA POLİTİKASI

Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasıyla birlikte kurulan hükümetler, Türk Polis Teşkilatı'nın, toplum düzenini çağdaş yönetim anlayışları doğrultusunda koruma ve kollama hususunda etkinleştirilmesi ve bu etkinliğin sağlanmasında inisiyatif kullanabilmesi için çalışanların eğitilmesi konusuna büyük önem vermiş ve profesyonelleşme alanındaki en önemli adımlar polisin mesleki eğitimi alanında atılmıştır (Ergut, 2004: 345). Bu çalışmaların sonucu olarak 1924 yılında mektepsiz polis sayısı mektepli polis sayının nerdeyse üç katı iken, 1933 yılında durumun tam tersine döndüğü görülmektedir (Bayram, 2001: 62).

Bu dönemde faaliyet gösteren polis eğitim kurumlarının genel durumu aşağıdaki bölümlerde açıklanmaktadır.

7.1. Polis Okulları

1909 yılından beri eğitim vermekte olan İstanbul Polis Okulu'nun bu dönemde ihtiyacı karşılamakta yetersiz kalacağına anlaşılması üzerine yeni polis okulları açılmıştır. Bu okulların yeni rejimin ilkeleri doğrultusunda hareket edecek polisler yetiştirmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla 1923 yılında Sivas ve Konya'da, 1925 yılında Trabzon'da birer polis okulu açılmıştır. Böylelikle çağdaş bir yönetim modeli ile polis yetiştirmek istenirken; diğer yandan da hâlihazırdaki polisin hizmet-içi eğitimi almasına önem verildiği gösterilmiş oldu (Tongur, 1946: 345–346). Ancak yaşanan ekonomik zorluklar, hedeflenen netice ve faydaların elde edilememesi, gelişen ve değişen ihtiyaçlara cevap vermede ve çağa uygun yapıda polis yetiştirmede yetersiz kalmaları, öğrenciye kaliteli ve gerekli eğitimi verecek bir kadronun olmaması gibi sebeplerden dolayı, bu okullar 1931 yılında kapatılmıştır. Bundan sonra bir süre sadece İstanbul Polis Okulu polis eğitimi görevini yerine getirmiştir (Dikici, 2008: 742).

Tablo 2. Cumhuriyet Döneminde Faaliyet Gösteren Polis Okulları

Polis Okulunun Adı	Açılış Kapanış Tarihi	Dönem Sayısı	Eğitim Süresi	Okuyan Öğrenci Sayısı
Sivas	1923–1931	12	7–10 ay	650
Konya	1923–1931	12	7–10 ay	667
Trabzon	1925–1931	7	5–8 ay	351
İstanbul	1909–1960	82	4–10 ay	9470
			TOPLAM	11.138

Kaynak: Koçak vd., 2003: 302–311; Cumhuriyetin 50. yılında... , 1973: 74.

Osmanlı döneminde olduğu gibi Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında da polis okullarına alınacak adayların seçiminde takip edilen tek yol, adayların güçlü kuvvetli ve görünümünün düzgün olmasından ibaretti (Şahin, 2001: 117–118).⁹ Ancak 3201 sayılı Kanunun 28’inci maddesinde; Türk olmak, askerlik hizmetini yapmış olmak, 30 yaşını geçmemiş olmak, 1,64 metreden kısa olmamak, yönetmelikle tespit edilecek sağlık şartlarına uygun olmak, sarhoşluk ve kumarbazlık gibi fena hallerle tanınır olmamak, süflü işlerle uğraşmamak, ağır hapis veya altı aydan fazla hapis cezasıyla veya namus ve haysiyeti hedef alan suç ile mahkûm olmama, yabancı kız ve kadınla evli olmamak polis olmak için yeterli sayılmıştır (Şahin, 2001: 121; Alyot, 1947: 721). Bu bağlamda 30 yaşın üstündekilerin polislik mesleğine girişinin engellenmesi, Osmanlı döneminden beri yürütülen polisi gençleştirme çabaları yönündeki en önemli adım olmuştur. Polisliğe alımda daha merkezi bir yapılanmaya gidilmiş ve daha önce vilayetlerde ayrı ayrı komisyonlar kurulurken, bu kanunla merkezden tayin usulü kabul edilmiştir.

“Lise mezunu olmayanlar polisliğe alındığında, Polis Enstitüsü’nün ilk kısmında veya polis okullarında eğitim görüyorlardı. Lise mezunu olarak teşkilata girenler, ya doğrudan doğruya polis enstitüsüne gönderilmekte veya sırası geldiği zaman sevk edilmek üzere Emniyet Genel Müdürlüğü’nce belirlenen kadroda polis olarak görevlendirilmekteydi. Polis Enstitüsü’nün orta ve yüksek tahsil kısımlarını başarı ile bitiren lise mezunları birinci sınıf emniyet amirliğine terfiden sonra Polis Enstitüsü’nün

⁹“Alışlagelmiş usul şu şekilde işlerdi; diğer bazı devlet dairelerinde de olduğu gibi o zamanki Ankara’nın meşhur ‘İtfaiye Meydanı’ ve etrafındaki kahvehane ve hanlardan memur adayı toplanırdı. Memur olma niteliklerine sahip olanlar burada bulunur ve herhangi bir memurluk talebi için beklerlerdi. O zamanki şartlarda memur olabilmenin niteliği ilkokul mezunu veya okur-yazar olmak, askerliğini yapmış olmak ve herhangi bir sakatlığı bulunmamaktı. Polis olmak içinse bunlara ilaveten gösterişli olmak da gerekiyordu. Polis aday adayı eğer siyasi polis olarak görevlendirilecek ise yüzünde şark çibani izlerinin bulunmaması önem arz ediyordu.” Bkz. (Şahin, 2001: 119–120).

yüksek tahsil ihtisas kurslarına gönderilmekteydi. Yükseköğrenim mezunları veya yabancı ülkelerdeki yüksek polis eğitimini veya polis kurslarını başarı ile bitirmiş olanlardan, ilk defa devlet memurluğuna girecek olanlar, doğrudan doğruya komiser muavinliğine stajyer olarak tayin ve Polis Enstitüsü ihtisas kursuna gönderilmekteydi. Ayrıca, orta öğretimi bitirenler ile jandarma erbaşlığından ayrılmış olanlar veya orta öğretimi bitirmemiş olsalar bile yabancı dil bilen ilköğretim mezunları öncelikli olarak polis mesleğine alınmışlardır.” (Dikici, 2008: 743-744).

7.2. Ankara Polis Enstitüsü

Mevcut polis okullarında verilen eğitimler, polis amiri yetiştirmek amacı taşııyordu. Bu nedenle polis amir ihtiyacı Cumhuriyet’in ilk yıllarında düzenli bir şekilde karşılanamamış ve Emniyet Teşkilatı içerisinde önemli bir ihtiyaç ortaya çıkmıştır. Ayrıca 1931 yılında İstanbul Polis Okulu dışındaki okullar kapatılınca, yeni bir eğitim kurumuna ihtiyaç hissedilmiş ve özellikle polis amirlerinin yetiştirilmesi için çalışmalar başlatılmıştır (Şahin, 2001: 119–121).

Böylece, polis mesleğine girenlere meslek bilgileri vermek, orta ve yüksek kademe amir yetiştirmek amacıyla o yıllarda Avrupa devletlerinin bazılarında bulunan kuruluşlar ayarında olmak üzere, bir polis okulu açılması plânlandı. Bunun için Lozan Polis Enstitüsü ve Viyana Polis Teşkilatı incelenerek, kurulacak okulun modern bir polis eğitim merkezi olması hedeflendi. 15 Temmuz 1933’te Ankara Anıttepe’de temeli atılan yeni okul binası yaklaşık 749,448 lira sarf olunmak suretiyle 1936 yılında bitirildi ve 6 Kasım 1937 tarihinde öğrenime başladı (Alyot, 1947: 815). Okulun açılmasından beş ay önce çıkarılan ve gerekçesinde meslek personelinin nitelik yönünden geliştirilmesi için eğitim ve öğretimin gereğini açık ve kesin bir dille ifade eden 3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu’nun 18’inci maddesi gereğince bu okula “Polis Enstitüsü” adı verildi. Böylece ordudan sonra polis de bir yüksekokula kavuşmuş oldu (Dikici, 2008: 744-745).

Polis Enstitüsü müdürlüğüne İktisat Vekâleti Seferberlik Müdürlüğü görevini yürüten Dr. Salih Adil Başer getirildi (Şahin, 2004: 199–200). Enstitü, millî eğitim sistemi şartlarına dayalı ve bağlı olarak, bir yandan polis okullarının bağlı olduğu bir eğitim merkezi, diğer yandan yüksek ihtisas kurslarının yürütüldüğü bir eğitim-öğretim kurumu olarak düşünülmüştü. Doğrudan Emniyet Genel Müdürlüğü’ne bağlı olarak faaliyet gösteren ve meslekçi Yüksek Okul olarak

tasarlanan Polis Enstitüsü, birer yıllık eğitimlerle mesleki ilk, orta ve yüksek tahsil sınıf olmak üzere üç kısmı içermekteydi. İlköğretim kısmında meslek öğretimi görmemiş polis memurları ile polis stajyerleri; orta öğretim kısmında polis komiserleri; yükseköğretim kısmında emniyet amirleri yetiştirilmekteydi (Alyot, 1947: 673). 1938–1939 ders yılı Polis Enstitüsü yüksek tahsil sınıfına 24 başkomiser, yüksek ihtisas kursuna çeşitli rütbelerde 41 personel, orta tahsil sınıfına çeşitli rütbelerde 81 personel katılmış ve kursu başarı ile tamamlayarak mezun olmuşlardır (Okçabol, 1940: 191-197).¹⁰

Enstitü'nün ilk yıllarında Yüksek tahsil sınıfında çeşitli mesleki derslerin yanı sıra çok değişik derslerin müfredata dâhil edildiği görülmektedir (Okçabol, 1940: 192). Enstitü öğrencilerinin bilgi ve görgülerini artırmak amacıyla derslerin haricinde muhtelif konferanslar verilmiş, ayrıca polisin eğitim seviyesini ve kalitesini yükseltmek üzere kurslar ve hizmet içi eğitimler düzenlenmiştir (Okçabol, 1940: 174–184).

7.3. Polis Koleji

Lise mezunu insanların polis mesleğine girmelerinde görülen zorlukları ve isteksizliği gidermek, lise tahsilli polisler yetiştirmek ve öğrenimleri sırasında kendilerine ayrıca mesleki bilgileri öğretmek üzere Atatürk'ün direktifleriyle¹¹ kurulan Polis Koleji, 15 Haziran 1938 tarihinde Anıttepe'deki Polis Enstitüsü binasında eğitime başlamıştır. Polis Koleji'nin ilk müdürlüğünü aynı zamanda Polis Enstitüsü Müdürü olan Dr. Adil Başer yapmış ve 1941 yılına kadar bu görevini devam ettirmiştir (Dikici, 2008: 745-746).

Teşkilat içerisinde mesleğin ilk adımı sayılan bu okulda öğrenciler

¹⁰ 3201 sayılı kanunun 26. maddesinde, 6 ve daha yukarıdaki meslek derecelerine ulaşabilmek için hukuk ve siyasal mezunu olma şartının yer alması, Polis Enstitüsü mezunlarının emniyet müdürü olma yolunu kapamıştır. Bu aksaklık ancak 1959 yılında çıkarılan 7257 sayılı kanunla giderilebilmiştir.

¹¹ Bu noktada Atatürk'ün polise bakışına ve polisin iyi eğitim alması gerektiği yönündeki tavrına değinmekte yarar var. Atatürk, Polis Teşkilatı'nın çağdaş yöntemlerle idare edilmesini ve bunu sağlayacak polis amirlerini yetiştirecek yeni polis okullarının açılmasını istiyordu. Bu amaçla, Çankaya köşkünde bir akşam toplantısı tertip ederek yönetici ve bilim adamlarının konu ile ilgili görüşlerini almak istedi. Atatürk'ün bu fikrine ilk tepki İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'dan geldi. Kaya "Polise mahsus ilk, orta ve yükseköğretim kurumlarının oluşturulması ve illerde teknik bürolar ve sosyal tesisler açılması, bu fakir bütçemizle şimdilik mümkün değildir, bir müddet daha alışlagelmış şekilde polis memuru alımına devam etmekte yarar vardır" sözleriyle bu düşünceye karşı çıktı. Toplantıya katılanların çoğunluğunun bu düşüncüyü desteklemesi üzerine Atatürk, İçişleri Bakanı Şükrü Bey'e hitaben, "O halde kolları siva, Polis Kolejini ve Polis Enstitüsünü aç, bu müesseselere en iyi ve en değerli hocaları temin et" diye kesin talimatını verdi. Bkz. (Aksu, 1992, 23-24).

bir yandan genel lise seviyesi öğrencisi olarak yetiştirilirken diğer yandan da disiplin, meslek bilgileri ve yabancı dil bilgisi ile donatılması amaçlanmıştır. Kolej öğrencilerine, diğer liselerde öğrencilere tanınan bütün haklar tanınmıştır. Polis Kolejinin bitirdikten sonra, polis memuru olarak göreve başlayan öğrenciler, 15 sene fiilen hizmet etmedikçe polislikten ayrılamamakta, bu müddetten evvel istifa edenler, hiç bir hak iddia etmeyerek, devletçe tahsilleri için kendilerine yapılan masrafları ödemeğe mecbur tutulmaktaydı (Alyot, 1947: 675).

1938 yılında 41 öğrenci ile eğitim-öğretime başlayan Polis Koleji, ilk mezunlarını 1941 yılında verdikten sonra çeşitli nedenlerle 1950 yılında kapatılmış, ancak Polis Koleji mezunlarının meslekte daha başarılı oldukları göz önünde bulundurularak 1958 yılında yeniden öğretime başlamıştır. 27 Mart 2015 tarihinde TBMM’de kabul edilen 6638 sayılı İç Güvenlik Paketi kapsamında Polis Koleji kapatılmıştır.

8. TÜRK POLİS TEŞKİLATI’NI YENİLEŞTİRME ÇABASINDA YABANCI UZMANLARDAN YARARLANMA POLİTİKASI

Cumhuriyetin ilk yıllarında yönetimin, hedeflenen modernleşme ve bilimsel verilerin ışığında faaliyet gösterme çabasında karşılaştığı en büyük sıkıntı, yetişmiş ve kalifiye personel temininde yaşanan güçlükler olmuştur. Çünkü iç güvenlik alanında eldeki mevcut personel ile hedeflenen bir iç güvenlik düzeyini yakalamak çok mümkün değildir. Bu nedenle Polis Teşkilatı’nda bilimsel, profesyonel ve teknik alandaki yenileştirme çabalarını başlatmak üzere gerçekleştirilen yasal düzenlemeler ve eğitim faaliyetleri çerçevesinde, Avrupa polisinin bilgi ve tecrübelerinden yararlanma ve uyguladıkları modern polislik tekniklerini ülkemize getirme arayışı içine girilmiştir. Kökeni Osmanlı dönemine uzanan bu uygulama, aslında kaçınılmaz bir zorunluluktur. Bu bağlamda Osmanlı kurumlarının batı bilgi ve teknolojisiyle yenilenmesi girişimi temel olarak iki yolda ilerlemiştir. Bunlardan birincisi, yabancı uzmanlardan faydalanılması, ikincisi ise Avrupa’ya öğrenci gönderilmesidir. Bu yöntem ile kalkınma ve gelişme hamlesi içinde bulunan ülkemizin, tecrübe sahibi uzmanlardan faydalanma yoluyla, zamandan tasarruf edilerek hamle yapılması ve aynı zamanda muhtemel hatalardan sakınılarak kaynak tasarrufu amaçlanmıştır (Akdağ, 2008: 46). Osmanlı’nın son dönemlerinden itibaren Türk modernleşme sürecinde kaçınılmaz bir ihtiyaç olarak algılanan ve yoğun bir şekilde kullanılan yabancı uzmanlardan

yararlanma ve yurt dışına öğrenci gönderme politikasının, Cumhuriyet dönemi polis teşkilatının modernizasyonunda da devam ettirildiği görülmektedir.

Bu politika çerçevesinde öncelikli olarak tercih edilen ülkeler Almanya ve Avusturya olmuştur. Almanya ile 1918 yılından itibaren yaklaşık altı yıldır kesilmiş bulunan diplomatik ve siyasal ilişkilerin, resmî anlamda 3 Mart 1924 tarihinde Ankara’da imzalanan Türk-Alman Dostluk Antlaşması ile yeniden başlatılmasıyla birlikte (Koçak, 2013: 9), tıpkı Osmanlı döneminde olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de Alman uzmanların istihdam edilmesi politikası tekrar canlanmıştır. Bu uzmanlar marifetiyle devletin tüm birimlerinde olduğu gibi Emniyet Teşkilatı’nda da teknik ve modern esasların kurulması için yoğun bir faaliyet başlatılmıştır. Örneğin, Türk hükümeti, 17 Mayıs 1931 tarihinde Alman Dışişleri Bakanlığı’na bir yazı yazarak, Türk polisine modern polislik teknikleri konusunda eğitim vermek üzere, tecrübe sahibi ve tanınmış uzman bir polisin gönderilmesini talep etmiş ve söz konusu uzmana, seyahat masraflarının dışında ayda 700 TL ücret ödeyerek emrine bir tercüman verileceği belirtilmiştir (Koçak, 2013: 41-42).

Almanya ile birlikte özellikle Avusturya Jandarması ve Polisinin tecrübelerinden faydalanmak üzere bu ülkeden uzmanlar Türkiye’ye davet edilmiştir. Çünkü 1920’li yıllarda Avusturya iç güvenlik yapılanması ve polislik konusunda tüm dünyada örnek alınan bir iç güvenlik modeli oluşturmuş durumdaydı. 1932 yılında Polis Dergisinde yayınlanan bir yazıda “Berveçhi zir muamelatta Viyana polis müdüriyeti bütün Avrupa’ya bir daire-i merkeziye vazifesini görür” denilmektedir (Avusturya Polisi, 1932: 9). Bu çerçevede “Cumhuriyetin ilk senelerinde, polis idaresinin her şubesinde hararetli bir faaliyet başlayarak polis işlerinin ıslahına çalışılmış ve bu meyanda Avusturya’dan Frederich Ramach ve Edmund Heidenfeld adında iki mütehasısın” Türkiye’ye gelerek görev yapmaları sağlanmıştır (Alyot, 1947: 607).¹² Heidenfeld ve Ramach’ın, yapılan mukavelede yer alan şu hususlar çerçevesinde ülkemizde görev yapması kararlaştırılmıştır:

“Polis mektepleri ile polisin bütün şubasının tekâmülünü temin edecek tedabiri Emniyet-i Umumiye Müdürü ile görüşerek tespit için şehri yedi yüz lira maktu

¹² 1928 yılında Türkiye’ye gelen Heidenfeld, Polis Mecmuası’nda birçok makale yayınlarak Türk Polisi’ni bilgilendirmeye çalışmıştır: Edmund Heidenfeld, “Fenni ve Mihaniki Vesaiti Zabıta”, (Yıl) 1929/ (Sayı) 334-338; “Son Asrın Emniyet Hidematının Hali Hazır Hedefi”, 1929/239-241; “Daktiloskopi Dersleri (Olayların aydınlatılmasında parmak izinin önemi)”, 1930/243; “Casusluk”, 1931/253.

ücret ve Viyana Polis Mektebine ve polis teşkilatının idarî, adlî, siyasî şubeleri ile diğer aksamına ait programlarla teferruatını mübeyyin talimatnameleri istinsah ve Fransızca'ya tercüme, ihsar ve tevdi edeceği broşürler için iki yüz lira ve azimet masarifi olarak dört yüz lira verilmek ve gösterilen lüzum üzerine memleket dâhilindeki seyahat harcırahının en büyük mülkiye memurları gibi hesap edilmek ve müddeti altı ay olmak ve bu müddet zarfında bir ay izin verilmek ve müddet uzatılırsa bu izin tekrar edilmek şartları ile" (B.C.A. 30-18-1-2 / 1-5-1, 21 Kasım 1928; Şahin, 2013: 52-53)

Cumhuriyet yönetimi sadece yabancı uzmanları getirtmekle kalmamış, Emniyet Teşkilatı her sene ihtiyacı oranında öğrenciyi yükseköğrenim kurumlarında okutmuş ve birçok teşkilat mensubunu yurt dışına bilgi ve görgü eğitimine göndermiştir (Alyot, 1947: 725-726). Osmanlı döneminden beri aralıksız olarak devam eden bu uygulama çerçevesinde 1920'li yılların sonları ve 1930'lu yılların başlarında özel anlaşmalarla birçok polis Almanya ve Avusturya'ya eğitim amacıyla gönderilmiştir.

Örneğin Türkiye'nin Berlin Büyükelçiliği'nden 15 Ekim 1931 tarihinde Alman Dışişleri Bakanlığı'na yazılan bir yazıda, Berlin Polis Enstitüsü'nde amelî ve nazarî olarak meslekî zabita-î fenniyeyi tahsil etmek üzere Berlin'e gelen İhsan Bey'in okula kabulü için gerekli girişimlerin yapılması rica edilmektedir (Koçak, 2013: 42). Aradan bir ay geçtikten sonra yazılan ikinci bir yazıyla, İhsan Beyin eğitimine iki ay sonra başlayacağı bildirilerek, bu süreyi Berlin Polis Müdürlüğü'nde fiilen çalışarak değerlendirilmesinin sağlanması talep edilmektedir (Koçak, 2013: 42).

Benzer şekilde, 1935 yılında Emniyet İşleri Umum Müdürü İbrahim Şükrü Sökmensüer ve Laboratuvar Şefi Dr. Mecit Günerdem, diğer ülkelerdeki polislik konusundaki teknolojik gelişmeleri yerinde görmek üzere yurt dışına gitmiştir (Erdoğan, 2009: 26). Bu gezi ileride Emniyet Teşkilatı'nda atılacak önemli adımlar için bir basamak teşkil etmiştir. 1937 yılında çıkarılan 3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu'nun hazırlanmasında bu heyetin İsviçre Polis Teşkilatı ile ilgili yaptığı incelemelerin büyük tesiri olmuş ve Sökmensüer bu kanunun çıkarılması için büyük bir gayret göstermiştir (Cumhuriyetin 50. yılında İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, 1973: 67). Ayrıca bu kanunun öngördüğü şekilde 1937 yılında Ankara Polis Enstitüsü'nün açılması bu gezinin olumlu sonuçlarından birisi olmuştur.

1935 ve 1936 yıllarında, aralarında Birinci Sınıf Emniyet Müdürü Yusuf İzzettin Eraydın'ın da bulunduğu dört emniyet mensubu Viyana Federal Polis Müdüriyetinde uygulanan en yeni polis tekniklerini öğrenmek üzere kursa katılmıştır (Şahin, 2004: 171). Bu hususi kursun sona ermesinden sonra Eraydın, Linz ve Salzburg şehirlerindeki Federal Polis Müdüriyetlerinin polisiye işlemleri ile Avusturya Federal Jandarmasının yapılanmasını da öğrenmesi sağlanmıştır. Eraydın Avusturya Polis Teşkilatının bütün büro ve kısımlarında görev yapmak suretiyle buralarda yapılan idari ve polisiye hizmet ile bu hizmetlerin yapılmasında kullanılan taktik ve teknik hakkında bilgi almıştır.¹³

SONUÇ

Atatürk, gerek Milli Mücadele'nin başarılabilmesi, gerekse yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilelebet yaşaması ve gerçekleştirilen devrimlerin kökleşmesi için, ülkede iç güvenliğin sağlanması gerektiğinin farkındaydı. Çünkü ülkede huzur ve güvenlik sağlanırsa insanlar liderlerine daha çok bağlanacak, halk geleceğe daha güvenle bakacak ve yeni rejimin hedeflerine ulaşması daha kolay olacaktı. Bunun yanı sıra Atatürk, uluslararası arenada güçlü bir devlet olarak yer almanın en temel şartlarından birisinin kendi ülkesinde huzur ve güvenliği sağlamak olduğu düşüncesiyle hareket etmiştir. Bunun için gerektiğince en tavizsiz iç güvenlik politikalarını hayata geçirmekte tereddüt etmemiştir. Bu çerçevede Atatürk Milli Mücadele yıllarında ve Cumhuriyet'in ilanından sonra iç güvenlik konusunda takip edilecek politikaların belirlenmesinde bizzat belirleyici bir rol oynamıştır.

Milli Mücadele yıllarında takip edilen bu iç güvenlik politikaları çerçevesinde; İstanbul Hükümeti'nden bağımsız bir Polis Teşkilatı kurulması, her alanda olduğu gibi Polis Teşkilatı'nda Milli Mücadele'ye inanmış insanların görev yapmasının sağlanması, işgal edilen yerlerdeki Jandarma ve Polis Teşkilatlarında sadece Türklerin istihdam edilmesi, işgal kuvvetlerinin güdümünde olmayan bağımsız bir Polis Teşkilatı'nın oluşturulması gibi uygulamalar göze çarpmaktadır. Bu bağlamda TBMM hükümet programlarında iç güvenlikle ilgili hususların

¹³ Bu uygulamaların yanı sıra Türk Polis Teşkilatı, uluslararası özellik taşıyan suç ve suçlularla daha etkili, sürekli ve süratli bir şekilde mücadele edebilmek amacıyla, Atatürk'ün imzasını taşıyan 8 Ocak 1930 tarih ve 8761 sayılı kararname ile İNTERPOL'e, (Uluslararası Polis İşbirliği Merkezi) üye olmuş ve o tarihten itibaren de İNTERPOL içerisinde aktif olarak rol almıştır.

özellikle vurgulandığı görülmektedir.

Cumhuriyet döneminde ise bu politikalar daha da geliştirilerek devam ettirilmiştir. 1923-1930 yılları arasında görev yapan hükümetlerin programlarında takip edilecek iç güvenlik politikaları tespit edilmiştir. Atatürk de çeşitli vesilelerle yaptığı konuşmalarda bu hususta gerekli yönlendirmeyi yapmıştır. Bu dönemde iç güvenlik olgusu hiç gündemden düşmemiş, meydana gelen her olayda yetkililer gerekli tedbirleri alma gayreti içerisinde olmuşlardır. Bu tedbirlerin gelişen her olaya göre değişkenlik gösterdiği, ancak rejime ve inkılaplara karşı girişilen hareketlere karşı hiç taviz verilmeyen politikaların uygulandığı görülmektedir. Bu tedbirlerin uygulanmasında ise dönemsel şartların bir sonucu olarak polisten çok askerin kullanıldığı, ancak bu durumun ise 1930 lu yıllardan itibaren değişmeye başladığı görülmektedir. Bu yıllarda çıkarılan yeni yasalarla polisin görev ve yetkilerinin, özlük haklarının belirlenmesi, polisin yasal olarak desteklenmesi, polisin eğitim seviyesini artırmak için yeni okullar açılması ve yabancı polis uzmanlarının tecrübelerinden yararlanma yönünde çabalara girişilmesi gibi politikalar hayata geçirilmiştir.

Cumhuriyet hükümetleri, tespit edilen iç güvenlik politikalarının en büyük uygulayıcılarından olan polis teşkilatının içinde bulunduğu olumsuzlukları ortadan kaldırmak, polisi her alanda güçlendirmek ve çağdaş ülkelerin polis teşkilatlarının seviyesine çıkarmak için önemli adımlar atmıştır. Özellikle polisi nitelik ve nicelik olarak iyileştirmek, polisi profesyonelleştirmek ve yetkilerini artırmak, polisi modern araç gereçlerle donatmak ve çağın gereklerine uygun en iyi eğitimi vermek için düzenlemelere gidilmiştir. Bu amaçla kısa zamanda önemli mesafeler alınmıştır. Özellikle polisin eğitimi ve polisle ilgili yasal düzenlemelerin yapılması konusunda Atatürk'ün bizzat direktifleriyle köklü değişimler gerçekleştirilmiştir. İlk Polis Nizamnamesinin yürürlüğe konuluşu ve Türk Polis Teşkilatı'nın kuruluş tarihi olarak kabul edilen 1845'den bu yana, yurttan egemen olan rejimin görüş ve düşüncesine göre şekillenen Emniyet Teşkilatı ile ilgili Cumhuriyet dönemiyle birlikte yeni yasal düzenlemeler ve değişiklikler yapılmıştır. Teşkilatın amir ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak çağdaş yol ve yöntemlerle eğitim verecek olan Polis Koleji ve Polis Enstitüsü açılmıştır. Kolejde üst öğrenime hazırlayıcı eğitim verilirken, Polis Enstitüsü'nde Teşkilatın orta ve yüksek amir ihtiyacının karşılanması hususunda çalışmalar yapılmıştır.

KAYNAKÇA

Akdağ, Ö. (2008). “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Eğitim Alanında Yabancı Uzman İstihdamı (1923-40)”, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S:1 (1), ss. 45-77.

Aksu, O. S. (1992). “Atatürk’ün Polis Sevgisi”, Polis Emeklileri Polis Dergisi, Sayı: 485, İstanbul, s. 23–24.

Alyot, H. (1947). Türkiye’de Zabıta, Tarihi Gelişim ve Bugünkü Durum, Kanaat Basımevi, Ankara.

Atatürk, K. (2007). Nutuk (1919 – 1927), Bugünkü dille yayına hazırlayan: Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi yayını, Ankara.

Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, (1989), Cilt: III, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

Avcıoğlu, D. (1983). Millî Kurtuluş Tarihi 1938’den 1945’e, Üçüncü Kitap, Tekin Yayınevi, İstanbul.

“Avusturya Polisi”, (1932), Polis Mecmuası, Yıl: 18, Sayı: 265, (Şubat), ss. 973-978.

Aydemir, Ş. S. (1973). İkinci Adam, I. Cilt, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Baydar, E. (2010). Korgeneral Ekrem Baydar Anlatıyor: Atatürk’ün Emniyet Müdürü, (Hazırlayan: Sami Karaören), Destek Yayınları, İstanbul.

Bayram, A. (2001). Cumhuriyet Döneminde Emniyet Teşkilatının Yapısı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bilim Dalı).

B.C.A., 30-18-1-2 / 1-5-1. (21 Kasım 1928), İcra Vekilleri Heyeti’nin 7352 sayılı kararname.

Birinci, A. (1999). “Emniyet Teşkilatındaki İlkler”, Polis Bilimleri Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 3, Polis Akademisi Başkanlığı, Ankara, ss. 9–16.

Cumhuriyetin 50. yılında İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, Kuruluşu: Tarihi Gelişimi, Görev ve Yetkileri ve 1923–1973 Çalışmaları. (1973). II. Kitap, EGM Yayınları, Ankara.

“Cumhuriyetin On Yılı İçinde Yapılan Mevzuat”, (1933), Polis Mecmuası, Yıl: 20,

Sayı: 286, (29 Birinci Teşrin).

Demirbaş, C. (2005). “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Günümüze Polis Teşkilatı”, Polis Dergisi, Yıl: 11, Sayı: 43, ss. 148–149.

Dikici, A. (2007). “Milli Mücadele Döneminde İç Güvenlik ve Türk Polisi”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: XXIII Sayı: 67–68–69, (Mart-Temmuz-Kasım 2007), s. 339–382.

Dikici, A. (2008). “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Polis Teşkilatı (1923–1938)”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: XXIV, Kasım, Sayı: 72, s. 719–755.

Dikici, A. (2013). “Tarihi Süreçte Türk Polisinin Askerden Özerkleştirilmesi”, Tarihte Türk Polis Teşkilatı Sempozyumu, (Edit. Muammer Gül ve Mustafa Kandemir), Polis Akademisi Yayınları, Ankara, ss. 537-564.

Düstur, III. Tertip, Cilt: 8, s. 652–653.

Düstur. III. Tertip, Cilt: 8, s. 639–640.

Düstur. III. Tertip, Cilt: 8, s. 639–652.

Erdoğan, F. (2009). “Milli Mücadele ve Cumhuriyetin Kuruluşunda Türk Polis Teşkilatı”, Çağın Polisi, Yıl: 8, Sayı: 85, s. 22-26.

Ergut, F. (2004). Modern Devlet ve Polis: Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Toplumsal Denetimin Diyalektiği, İletişim yayınları, İstanbul.

Gülçiçek, H. (1990). Emniyet Teşkilatı Hakkında Hükümet Politikaları (1920–1950), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü).

Heidenfeld, E. Polis Mecmuası, “Fenni ve Mihaniki Vesaiti Zabıta”, (Yıl)1929/ (Sayı)334-338; “Son Asrın Emniyet Hidematının Hali Hazır Hedefi”, 1929/239-241; “Daktiloskopi Dersleri (Olayların aydınlatılmasında parmakizinin önemi)”, 1930/243; “Casusluk”, 1931/253.

İdare, (1938). Dâhiliye Vekâletinin Aylık Mecmuası, “Onbeş Yıl Zarfında Cumhuriyet Zabıtasının Çalışmaları Hakkında Rapor» Yıl: 11, Sayı: 127.

İstiklal Harbi Gazetesi, (24 Temmuz 1919). “Sultanahmet Mitingi Dün Dağıtıldı”,

No. 63.

Koçak, C. (2013). Türk-Alman İlişkileri (1929–1939), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Koçak, S., İmal, R., Balcı, F. (2003), “Cumhuriyet Dönemi Polis Eğitim Sistemi ve Çağdaş Yaklaşımlar”, Polis Dergisi, Yıl: 9, Sayı: 34, s. 302–311.

Kutlu, C. (1992). Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin İç Güvenlikle İlgili Çıkardığı Kanun ve Kararnameler (23-Nisan 1920-16 Nisan 1923), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Erzurum).

Okçabol, D. (1939). “Teşkilat ve İdare Bakımından Türk Zabıtasının Tarihi Tekâmül Safahatı ve Bugünkü Türk Polisinin Mahiyet ve Vasıfları”, Polis Dergisi, Yıl: 26, Sayı: 6–317, EGM Yayınları Ankara, ss. 21-34.

Okçabol, D. (1940), Zabıta Tarihi, III. Kitap, Polis Enstitüsü Neşriyatı, Ankara.

Polis Dergisi, (1937). “Yeni Emniyet Teşkilat Kanunu’nun Büyük Millet Meclisinde Müzakeresi Sırasında Dâhiliye Vekili Bay Şükrü Kaya’nın İrad Buyurduğu Nutuk”, Sayı: 310, 31 Temmuz, ss. 40-42.

Resmi Gazete. (12 Haziran 1937). No: 3629, s. 8268-8275.

Resmi Gazete. (24 Mayıs 1930). No: 1501, s. 8940-8942.

Resmi Gazete. (14 Temmuz 1934). No: 2751 s. 4140-4142.

Selek, S. (1981). Anadolu İhtilali, Birinci Kitap, Örgün Yayınlar, İstanbul.

Solgun, S. (2010). Menemen Olayı Sonrasında İkinci Dünya Savaşına Türkiye’nin İç Güvenliği, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul).

Sonyel, S. R. (1986). Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, Cilt: II, TTK, Ankara.

Şahin, E. (2001). 1907’den 2000’e Polis Okulları, EGM Yayınları, Ankara.

Şahin, E. (2004). Türk Polis Teşkilatının Şanlı Geçmişinde ve Cumhuriyete Giden Yolda İz Bırakan Polisler, Ankara, EGM Yayın No: 371.

Şahin, E. (2013), Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Gayrimüslim Polis Biyografileri, Polis

Akademisi Yayınları, Cilt: II, Ankara.

Şimşir, B. N. (1973). İngiliz Belgelerinde Atatürk (1918-1938), Cilt: I, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, (1999). Cilt: 3, Celse No: 2, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

TBMM Zabıt Ceridesi. (1 Kasım 1919). Devre: 3, İçtima: 3, Cilt: 13, Birinci İn'ikat.

TBMMZC. (9 Mayıs 1920). Devre: 1, İçtima: 1, Cilt: 1.

TBMMZC. (1 Kasım 1937). Devre: 5, İçtima: 3, Cilt: 20, Birinci İn'ikat.

TBMMZC. (1 Kasım 1938). Devre: 5, İçtima: 4, Cilt: 27, Birinci İn'ikat.

TBMMZC. (1 Mart 1340). Devre: 2, İçtima: 1, Cilt: 7.

TBMMZC. (1 Mart 1921). Devre: 1, İçtima: 2, Cilt: 9. İn'ikat.

TBMMZC. (21 Kasım 1932). Devre: 4, İçtima: 3, Cilt: 23–24.

Toksöz, F. (1983). "Kolluk Kuvvetleri", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt: 6, İletişim Yayınları İstanbul, ss. 1626–1636.

Tongur, H. (1946). Türkiye'de Genel Kolluk, Emniyet Genel Müdürlüğü, Ankara.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri (1923–1960). (1978). Başbakanlık Basımevi, Cilt: I, No: 11, Ankara.

Türkmen, Z. (2002). "İstanbul'un İşgali ve İşgal Dönemindeki Uygulamalar (13 Kasım 1918–16 Mart 1920)", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: XVIII, Sayı: 53, ss. 319-372.

Ulus, M. K. (2008), Atatürk'ün Yanı Başında: Çankaya Köşkü Kütüphanecisi Nuri Ulus'un Hatıraları, Doğan Kitapçılık, İstanbul.

Yağar, H. (1988). Mevzuat Metinlerinde Polis Teşkilatında Yapı ve Görev (1845–1923), (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp tarihi Enstitüsü, Ankara).

Yavuz, B. S. (1992). "1921 Tarihli Türk-Fransız Anlaşması'nın Hazırlık Aşamaları", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: VIII, Sayı: 23, ss. 273-308.

